

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

ПРОГРАМА
КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 032 історія та археологія за освітньо-професійною
програмою «історія»
галузі знань 03 Гуманітарні науки

Розробники програми:

Сидорук С. А., доцент кафедри історії України, кандидат історичних наук,
доцент.

Опря І. А., доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат історичних наук,
доцент.

Ухвалено на засіданні кафедри історії України

Протокол №11 від 27 серпня 2021 року

Завідувач кафедри А. Г. Філінюк

Затверджено радою з науково-методичної роботи і забезпечення якості
вищої освіти історичного факультету

Протокол № 12 від 27 вересня 2021 року

Голова ради В. С. Степанков

Затверджено вченою радою історичного факультету

Протокол № 9 від 29 вересня 2021 р.

Голова вченої ради А. Л. Глушковецький

ПОГОДЖЕНО

Керівник групи забезпечення освітньої програми С. А. Сидорук

Вступ

Атестація здобувачів вищої освіти спеціальності проводиться у відповідності до Закону України «Про вищу освіту», освітньо-професійної програми «Історія» та навчального плану підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Забезпечення атестації здобувачів вищої освіти здійснюється згідно з Положенням про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної комісії в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

У відповідності до освітньо-професійної програми «Історія» та навчального плану підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія», затвердженого рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, формою атестації здобувачів вищої освіти є комплексний екзамен. Він передбачає оцінювання результатів навчання, визначених галузевим стандартом вищої освіти та освітньо-професійною програмою.

До структури атестаційного екзамену входить оцінювання компетентностей з навчальних дисциплін професійної підготовки: історія України, археологія, історія первісного суспільства, новітня історія країн Європи та Америки, новітня історія країн Азії та Африки, історія української культури, історія зарубіжної культури.

Метою проведення кваліфікаційного екзамену є перевірка результатів навчання, набутих професійних знань та навичок у практичній діяльності здобувачів вищої освіти.

Для проведення атестації здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 історія та археологія за освітньо-професійною програмою «історія» створюється екзаменаційна комісія. Головою екзаменаційної комісії призначається фахівець у відповідній галузі або провідний науковець відповідного напрямку наукової діяльності. Головою екзаменаційної комісії також може призначатись науково-педагогічний працівник з напрямку підготовки/спеціальності, який не є працівником університету.

Розклад роботи кожної екзаменаційної комісії складається випусковою кафедрою, узгоджується з головою екзаменаційної комісії за встановленою формою. Кваліфікаційний екзамен проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше половини її складу за обов'язкової присутності голови екзаменаційної комісії.

До проходження атестації допускаються здобувачі вищої освіти, які в повному обсязі виконали навчальний план першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Остаточна ухвала про видачу студентові випускного курсу диплома з відзнакою виноситься на засіданні екзаменаційної комісії з урахуванням результатів його державної атестації та поданих матеріалів до екзаменаційної комісії.

Атестація завершується видачею документу державного зразка про присудження студентам ступеня бакалавра із присвоєнням кваліфікації: «Бакалавр. Історик».

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Українські землі у давню добу.

Хронологічні рамки та періодизація давньої історії України. Заселення території України в палеоліті та мезоліті. Стоянки перших людей. Форма їх суспільної організації. Первісне стадо. Людина сучасного типу. Виникнення родової організації, племен, сім'ї. Основні заняття людей, знаряддя праці. Найдавніші релігійні уявлення людини.

Доба неоліту та енеоліту. Основні археологічні культури. Трипільська культура та її традиції в археологічних культурах пізніших народів. Населення України в епоху бронзи та залізного віку.

Грецькі міста-держави Північного Причорномор'я.

Причини і наслідки грецької колонізації у Причорномор'ї. Формування трьох основних центрів та їх округ: Ольвії, Боспору Кіммерійського, Херсонесу. Соціальний та економічний розвиток міст-держав, їхній політичний устрій.

Українські землі в II ст. до н.е. – у VIII ст. н.е.

Найдавніші писемні та археологічні джерела про слов'ян – венетів, антів і склавинів. Теорії їхнього походження. Велике переселення народів та його вплив на зміну етнічної карти Східної Європи і українських земель. Антський і склавинський племінні союзи та їх місце в історії України. Господарство, суспільно-політичне та духовне життя антів.

Протодержавні політичні об'єднання („землі”, „княжіння”) східних (праукраїнських) слов'ян у лісостеповій зоні України. Еволюція їх суспільно-політичного устрою.

Виникнення Київської держави та її становище у IX – в першій половині X ст.

Передумови виникнення Київської Русі та її етнічні коріння. Періодизація історії Русі. Теорії походження Київської Русі. Особливості державотворення в Західній та Східній Європі. Перетворення Києва на державний центр у Середньому Подніпров'ї. Династія Києвичів. Дір і Аскольд, їх внутрішня та зовнішня політика. Кінець династії Києвичів. Правління Олега та Ігоря. На шляху до імперії.

Зміцнення та розвиток Руської держави у другій половині X - в першій половині XII ст.

Княгиня Ольга. Перші спроби регламентації данини й адміністративно-судової системи на Русі. Зовнішня політика Ольги. Воєнна активність Русі у 60-і - на початку 70-х рр. X ст. Святослав. Проведення адміністративної реформи. Відносини Київської держави з Візантією, Болгарією, Хозарією, печенігами.

Боротьба за владу між синами Святослава Олегом і Володимиром. Утвердження Володимира на Київському столі. Проведення адміністративної реформи. Зміцнення системи державної влади на місцях. Завершення процесу складання державної території. Релігійна реформа. Зовнішня політика

Володимира.

Зміцнення централізованої влади в Київській Русі Ярославом Мудрим. Внутрішня і зовнішня політика. "Руська правда". Міжнародні зв'язки і місце Київської Русі в історії Європи.

Політична роздробленість Руської держави. Утворення Галицько-Волинської держави

Причини роздробленості Русі. Володимир Мономах і його боротьба за державну єдність Русі. Зростання політичної і економічної могутності місцевих центрів.

Державні утворення Середнього Подніпров'я: Київська, Чернігівська та Переяславська держави – "землі". Економічне та політичне зростання Галицького князівства за Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Волинська земля, її економічне і політичне становище. Роман Мстиславович. Об'єднання Галицької і Волинської землі, утворення Галицько-Волинської держави.

Галицько-Волинська держава

Внутрішня і зовнішня політика Романа Мстиславовича.

Боротьба Русі проти монголо-татарської навали. Руські князівства під ігом Золотої Орди. Спроби Данила Галицького організувати антиординську коаліцію держав.

Галицько-Волинська держава в останні десятиріччя XIII – в першій половині XIV ст. Князь Лев Данилович. Король Юрій I. Утворення Галицької митрополії. Останні галицько-волинські князі (Андрій I, Юрій II Болеслав).

Українські землі під владою Литви (друга половина XIV – перша половина XVI. ст.)

Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського (ВКЛ). Включення до ВКЛ Східної Волині, Сіверщини, Київщини і Поділля. Відносини з Золотою Ордою за князювання Ольгерда. Політика великих литовських князів на українських землях.

Кревська унія 1385 р., її сутність і наслідки для українських земель. Литовський князь Вітовт, його зовнішня і внутрішня політика.

Зміни в суспільно-політичному устрої Великого князівства Литовського. Великокнязівська рада та її склад. Зростання ролі шляхти, надання їй князівських привілеїв. Сейми. Етнічні процеси. Формування шляхетських і магнатських землеволодінь. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Юридичне оформлення кріпосного права. Руйнування общини.

Виникнення українського козацтва та Запорозької Січі

Причини і теорії походження, джерела, місце та час виникнення українського козацтва. Передумови створення військової організації козацтва.

Виникнення перших Січей. Дмитро Вишневецький та його діяльність. Військове мистецтво, життя, та побут січовиків. Військово-політична організація Запорозької Січі. Запорозька Січ – державно-політичне утворення українського народу.

Україна в середині – др. пол. XVI ст. Люблінська унія.

Політичне становище українських земель у середині XVI ст. Українська шляхта. Князь В. К. Острозький. Передумови об'єднання Великого князівства Литовського і Польського королівства. Люблінський сейм 1569 р. Суспільно-політичні зміни на українських землях після Люблінської унії. Оцінка

Люблінської унії в українській та зарубіжній історіографії.

Становище православної церкви. Православні братства. Церковний собор в Бересті 1596 р., утворення Української греко-католицької церкви. Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні. Відновлення вищої православної ієрархії. Й.Борецький. Митрополит П.Могила.

Умови і стан розвитку української культури. Стан шкільництва. Острозька академія. Братські школи. Утворення Києво-Могилянської академії. Книгодрукування. І.Федоров.

Українське козацтво та Запорозької Січі в другій половині XVI-першій половині XVII ст.

Зростання ролі козацтва в житті України в другій половині XVI ст. Утворення реєстрового козацтва. Повстання 1591-1596 рр. під проводом К.Косинського та С.Наливайка. Гетьман П.Конашевич-Сагайдачний, його політична, військова та просвітницька діяльність. Участь українського козацтва у Хотинській війні.

Козацько-селянські повстання 20–30-х рр. XVII ст. Ординація Війська запорозького 1638 р.

Українська національна революція середини XVII ст. Утворення Української козацької держави.

Причини та передумови революції. Характерні риси, рушійні сили та періодизація. Історіографія проблеми.

Початок революції. Б.Хмельницький. Розвиток національно-визвольної боротьби протягом першого етапу революції (1648–1652 рр.) Становлення Української козацької держави – Гетьманату. Органи державної влади та адміністративно-територіальний устрій. Українська армія. Сподвижники Богдана Хмельницького. Місце козацької України в міжнародних відносинах тогочасної Європи.

Військово-політична боротьба в 1653-1657 рр. Українсько-московська міждержавна угода 1654 р., її оцінка в історіографії. Перебіг воєнних дій проти Польщі в 1654-1657 рр.

Гетьманство Івана Виговського, його внутрішня і зовнішня політика. Гадяцька угода 1658 р. Російсько-українська війна 1658-1659 рр. Гетьман Юрій Хмельницький (1659-1662 рр.). Гетьман Павло Тетеря та його діяльність. Ніжинська „чорна” рада 1663 р., її наслідки для Української держави. Гетьман П. Дорошенко, його боротьба за відновлення єдності української держави. Андрусівське перемир'я 1667 р., його наслідки для України. Причини поразки та наслідки Української національної революції.

Лівобережна Гетьманщина в другій половині XVII ст.

Розкол козацької України в 1663 р. та утворення окремого гетьманства на Лівобережжі. Правління Івана Брюховецького. Гетьман Дем'ян Многогрішний. Глухівські статті 1669 р. Правління Івана Самойловича, його внутрішня та зовнішня політика.

Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Кошовий отаман Іван Сірко.

Українська колонізація Слобожанщини. Заснування слобідських міст. Формування адміністративного устрою Слобожанщини.

Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України. Органи влади. Соціальні стани. Землеволодіння. Розвиток

сільського господарства, ремесла, торгівлі. Підпорядкування української православної церкви Московському патріархатові.

Українські землі наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

Прихід до влади гетьмана Івана Мазепи. Коломацькі статті 1687 р. Зовнішня та внутрішня політика Мазепи. Участь українських полків у Північній війні. Становлення українсько-шведського союзу. Полтавська битва 1709 р., її наслідки для України. Місце гетьмана І.Мазепи в національно-визвольному русі. Оцінка його діяльності в історіографії.

Пилип Орлик – гетьман в еміграції. „Пакти і Конституція законів і вольностей Війська Запорозького”.

Правління гетьмана Івана Скоропадського в Україні-Гетьманщині. Павло Полуботок.

Україна-Гетьманщина в середині – другій половині XVIII ст.

Правління Данила Апостола (1727-1734 рр.). Діяльність „Правління гетьманського уряду”. Відновлення гетьманату у 1750 р. Гетьман Кирило Розумовський, його діяльність.

Остаточна ліквідація гетьманату в Україні за правління Катерини II. Діяльність П.Румянцева на Лівобережній Україні. Зруйнування Запорозької Січі. Петро Калнишевський.

Правобережна Україна в другій половині XVIII ст.

Причини розгортання національно-визвольної боротьби. Гайдамацький рух. Коліївщина. М.Залізник. Опришківський рух. Поділи Речі Посполитої та українські землі.

Суспільні трансформації та розвиток України у першій пол. XIX ст.

Адміністративно-територіальний устрій і управління українських земель у складі Російської та Австрійської імперій. Структура народонаселення України. Національні меншини. Економічний розвиток України у першій половині XIX століття. Криза кріпосництва та розвиток нових соціально-економічних відносин в Україні. Російські і польські революційні рухи в Україні 1820-1830 років. Революція 1848-1849 років у Австрії і Західна Україна. Кирило-Мефодіївське товариство

України у другій пол. XIX – поч. XX ст.

Кримська війна і Україна. Початок другої фази українського націєтворення. Слов'янська ідея в українській суспільно-політичній думці середини XIX ст. Суспільно-політичне життя на західно-українських землях у 50-80 рр. XIX ст. Москвофіли, народовці, радикали. Суспільно-політичне життя в українських губерніях Російської імперії у 50-80 рр. XIX ст. Хлопомани. Українофільство. Громади . “Великі реформи” та їх впровадження в українських губерніях Російської імперії. Розвиток сільського господарства та промисловості в Україні в пореформенний період. Початок третьої (політичної) фази українського націєтворення. Формування та діяльність українських політичних партій .

Україна на початку XX ст.

Україна в період російської революції 1905–1907 рр. Реалізація столипінської аграрної реформи в українських губерніях Російської імперії . Україна і Перша світова війна.

Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.

Україна в добу Центральної Ради. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського. Українська Народна Республіка за Директорії. Західно - Українська Народна Республіка. Створення комуністичного режиму в Україні

Україна в 20-30-ті роки ХХ ст.

Нова економічна політика в УСРР. Суспільно-політичне життя в умовах непу. Індустріалізація УСРР. Колективізація сільського господарства України. Утворення СРСР. Статус України в складі Радянського Союзу. Національно - культурна політика більшовиків. Голодомор 1932 -1933 рр.: величезна трагедія українського села. Суспільно-політичні процеси в радянській Україні. Масові репресії. Західноукраїнські землі у Міжвоєнний період

Україна напередодні і в період Другої світової війни

Україна напередодні та на початковому етапі Другої світової війни. Початок німецько-радянської війни. Бойові дії на Території України у 1941–1944 рр. Окупаційний режим Німеччини та її союзників в Україні. Радянський партизанський рух і комуністичне підпілля. Український національний рух в роки Другої світової війни. Внесок України у перемогу над нацизмом

Україна в роки системної кризи радянського ладу та суверенізації республік (1946–1991).

Україна у завершальну добу сталінізму (1945–1953). Голодомор в Україні 1946–1947 рр. Україна за керівництва Микити Хрущова. Україна в добу «застою». Дисидентський рух в Україні. Україна в період перебудови Михайла Горбачова. Україна напередодні суверенізації.

Україна в добу незалежності

Проголошення незалежності. Україна за президентства Леоніда Кравчука і Леоніда Кучми. Утвердження незалежної України. Президентство Віктора Ющенка і Віктора Януковича. Євромайдан і революція гідності. Президентство Петра Порошенка. Анексія Кримського п-ва і війна на Донбасі. 2019 рік: початок президентства Володимира Зеленського. Спроби виведення України з кризи.

Література для самостійного опрацювання

1. Бойко О. Д. Історія України : навч. посіб. 3-тє вид, виправл., доповн. К. : Академвидав, 2010. 688 с.
2. Історія України: Навч. посіб. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. 3-тє вид., допов. і переробл. К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2010. 595 с.
3. Історія України: новітня доба: навч. посіб. / [В.М. Литвин, В.Ф. Колесник, А.Г. Слюсаренко та ін.]; за ред. В.М. Литвина. К.: Академвидав, 2012. 480 с.
4. Олійник С. В., Сидорук С.А. Історія України: конспект лекцій для студентів неісторичних факультетів вищих навчальних закладів України. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2011. 172 с.
5. Шейко В. М., Тишевська Л.Г. Історія української культури: Навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. К.: Кондор, 2006. 264 с.
6. Бойко О. Д. Нариси новітньої історії України (1985-1991 рр.) : Навч. посіб.. К.: Кондор, 2008. 357 с.

7. Бонь О. І., Іванюк О. Л. Історія України : Курс лекцій : Навч. посіб. К.: Вища шк., 2008. 463 с.
8. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. [Навч. посіб.]. К., Генеза, 1996. 360 с.
9. Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. К.: Наукова думка, 2013. 1056 с.
10. Литвин В.М. Історія України (у 3-х томах) Т.1. З найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Альтернативи, 2003. 864 с.
11. Литвин В.М. Історія України (у 3-х томах) Т.2. Кінець XVIII – початок XX ст. К.: Альтернативи, 2005. 760 с.
12. Литвин В.М. Історія України (у 3-х томах) Т.3 (Новітній час (1914-2014)). Кн.1. К.: Альтернативи, 2005. 832 с.; Кн.2. 640 с.
13. Мицик Ю.А., Бажан О.Г. Історія України. К.: Тов.»Вид-во «КЛІО», 2015. 680 с.
14. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К.: Абрис, 1991. 227 с.
15. Олійник С. В., Трубчанінов С.В. Україна в період між двома світовими війнами: курс лекцій. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. 194 с.
16. Петровський В. В., Радченко Л.О., Семенченко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. [вид. 2-ге, випр. та доп.] Х. : ВД «ШКОЛА», 2008. 608 с.
17. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). К. : Інститут історії України НАН України, 2003. 340 с.
18. Смолій В., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 р. р.). К.: Вид. дім «Києво-
19. Уривалкін О. М. Довідник з історії України. К.: Дакор, КНТ, 2009. 1008 с.
20. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: курс лекцій. К.: Либідь, 1999. 480 с.

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ до історії первісного суспільства. Проблеми дефініції первісної історії. Мета і завдання курсу. Місце історії первісного суспільства в системі наукового знання. Об'єкти вивчення первісної історії. Значення історії первісного суспільства. Основні джерела вивчення первісної історії. Використання даних інших гуманітарних і природничих наук. Етапи становлення історії первісного суспільства. Хронологія первісної історії. Спеціальні періодизації історії первісного суспільства (археологічна, геологічна, палеоантропологічна). Періодизація Л.Г. Моргана та Ф. Енгельса. Періодизація С. Толстова. Періодизація В.Г. Чайлда. Неоеволюціоністські періодизації.

Проблема антропогенезу. Поняття антропогенезу. Історія антропологічних досліджень. Наукові напрями та школи другої половини XIX – XX ст. (еволюціонізм, дифузійнізм, соціологічний напрям, функціональна школа, психоаналітична антропологія, символічна антропологія, когнітивна

антропологія, школа історичної етнології, структуралізм, неоеволюціонізм). Основні теорії походження людини. Різновиди еволюційних теорій. Рушійні сили антропогенезу. Стадії антропогенезу.

Ранні стадії антропогенезу. Таксономія роду *Homo*. Унікальні біологічні риси людини. Гоміноїди: класифікація та ранні види. Походження та ранні види викопних гомінідів. Гіпотези появи прямоходіння. Австралопітеки: основні знахідки та морфологічні особливості. Види австралопітеків. Проблема визначення місця австралопітеків в антропогенезі. Спосіб життя австралопітеків.

Пізні стадії антропогенезу. Становлення та еволюція роду *Homo*. Перші представники роду *Homo* (*Homo habilis*, *Homo rudolfensis*, *Homo gautengensis*). Проблема визначення грані між людиною та твариною. Трудова діяльність та спосіб життя «ранніх *Homo*». Олдувайська культура. Сучасна наука про праатьківщину людства. Основні хронологічні групи архантропів. *Homo ergaster* та *Homo georgicus*: морфологічні ознаки та проблеми систематики. *Homo erectus*: основні знахідки та види. *Homo heidelbergensis*: морфологічні ознаки та проблеми систематики. *Homo floresiensis*. Трудова діяльність та соціальна організація архантропів. Ашельська культура. Значення опанування вогню первісними людьми. Неандертальці: морфологічний тип та основні види. Проблема визначення місця неандертальців у антропогенезі. Сучасні дослідження ДНК неандертальця. Причини зникнення неандертальців. Господарське та суспільне життя неандертальців. Мустьєрська культура. Релігійні уявлення та мистецтво неандертальців.

Завершення антропогенезу. Расогенез. Проблема визначення часу та місця виникнення *Homo sapiens*. Гіпотези походження сучасної людини. Данні генетики про час і місце формування *Homo sapiens*. Найдавніші палеоантропологічні знахідки *Homo sapiens*. Теорія пресапієнсу. Хронологія розселення неантропів на інші континенти. Неантропи Європи періоду верхнього палеоліту. Концепції розуміння категорії «раса». Проблема походження людських рас. Класифікація людських рас (класифікація Й. Денікера, класифікація Я. Рогінського та М. Левіна, класифікація В. Бунака, класифікація Г. Дебеца).

Виникнення первісного суспільства. Основні критерії первісного суспільства. Проблема визначення часу виникнення людського суспільства. Основні чинники соціогенезу. Різні підходи щодо визначення структури первісного суспільства (родовий, общинний). Підходи щодо визначення етапів розвитку первісного суспільства. Ранні форми соціальної організації первісних людей. Поняття «локальна група». Поняття та характерні ознаки праобщини. Гіпотези організації статевих відносин за доби праобщини. Гіпотези переходу до екзогамії. Становлення знакової поведінки та проблема походження мови. Теорії походження мови. Етапи розвитку людської мови в процесі антропогенезу. Рушійні сили та механізми розвитку культури в первісну епоху. Причини походження релігійних уявлень. Специфіка міфологічного світогляду. Причини виникнення різних форм мистецтва.

Суспільство в епоху ранньої первісної общини. Верхньопалеолітична революція. Кам'яна індустрія первісних людей в епоху верхнього палеоліту. Природне середовище за доби верхнього палеоліту. Основні

господарськокультурні типи ранньопервісного суспільства. Господарська діяльність в епоху верхнього палеоліту. Верхньопалеолітичні поселення. Побут верхньопалеолітичних людей. Соціально-економічні відносини в епоху верхнього палеоліту. Інтенсифікація привласнюючого господарства в епоху мезоліту. Мезолітичні знаряддя праці. Структура ранньої первісної общини. Особливості потестарної організації в егалітарному первісному суспільстві. Шлюбно-сімейні відносини та статево-вікова організація. Головні риси обряду ініціації. Розвиток раціональних знань та мови. Ранні форми релігії (тотемізм, анімізм, фетишизм, магія). Мистецтво епохи верхнього палеоліту та мезоліту.

Перехід до відтворюючого господарства. Пізня первісна община. Неолітична революція. Причини виникнення землеробства і скотарства. Етапи становлення відтворюючого господарства. Найдавніші центри виникнення відтворюючого господарства. Наслідки неолітичної революції. Господарське життя в епоху пізньої первісної общини. Особливості знаряддевого набору епохи неоліту. Причини демографічного вибуху в епоху неоліту. Соціально-економічні відносини в пізній первісній общині. «Престижна економіка». Поняття «ранжованого суспільства». Общинно-родова організація та шлюбносімейні відносини. Особливості статево-вікової організації. Організація влади та управління ранніх землеробів та скотарів. Основні ознаки лідерства в епоху пізньої первісної общини. Поняття «бігмен». Соціальні норми в пізньопервісній общині. Розвиток раціональних знань ранніх землеробів та скотарів. Зміни в релігійних уявленнях пізньої первісної общини. Характерні ознаки мистецтва. Мовний та етнічний стан за доби пізньої первісної общини.

Розклад первісного суспільства та становлення цивілізації. Інтенсифікація відтворюючого господарства. Поява іригації. Передумови становлення кочівництва. Епоха палеометалу (енеоліт та бронзовий вік). Етапи розвитку найдавнішої металургії. Хронологія епохи палеометалу на території Євразії. Основні металургійні провінції. Історичне значення впровадження металу. Етапи відокремлення ремесла від землеробства та скотарства. Основні види ремесел епохи палеометалу. Поява економічного обміну та торгівлі. Утворення перших міст – центрів ранніх цивілізацій («міська революція»). Характерні особливості соціально-економічних відносин в епоху палеометалу. Поняття «стратифіковане суспільство». Структура стратифікованого суспільства. Поява економічної нерівності та експлуатації. Політогенез: фази та стадії. Шляхи політогенезу в додержавній фазі. Вождівство. Політичні процеси на ранньодержавній стадії. Шляхи становлення державної влади. Зміни в шлюбно-сімейних відносинах. Особливості общинної організації. Характерні ознаки родоплемінної організації. Етнічний та мовний стан в епоху розкладу первісного суспільства. Розвиток духовної культури. Виникнення писемності. Основні передумови виникнення цивілізації. Характерні ознаки ранньочивілізаційних систем. Типологія цивілізацій. Первісна периферія на основних етапах світової історії. Залишки первісності в цивілізованому суспільстві.

Первісна історія України Поява первісної людини на території України. Архаїчні люди на території України. Територіальні групи середньопалеолітичних знахідок. Відомі знахідки неандертальців на території України. Мисливська спеціалізація первісних колективів на території України в

період верхнього палеоліту. Спосіб життя та суспільний устрій. Археологічні культури мезоліту на території України. Мистецтво верхнього палеоліту та мезоліту на території України. Неолітичні культури України. Археологічні культури доби палеометалу на території України. Трипільська культура: формування, локалізація, господарська діяльність, суспільний устрій, спосіб життя, матеріальна та духовна культура. Індоевропейські племена України епохи палеометалу.

Література для самостійного опрацювання

1. Алексеев В. П. История первобытного общества : учеб. для студентов вузов по спец.«История» / В. П. Алексеев, А. И. Першиц. 6-е изд. М. : АСТ: Астрель, 2007. 350 с.
с. : ил.
2. Алексеев В. П. Становление человечества / Валерий Павлович Алексеев. М. : Политиздат, 1984. 461 с.
3. Археологія України: Курс лекцій : Навч. посібник / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін. ; за ред. Л. Л. Залізняка. К. : Либідь, 2005. 504 с.
4. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: Підручник для історичних спеціальностей вищих закладів освіти. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисін Я.І., 2016. 371 с.
5. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання. Кам'янець-Подільський : : ФОП Сисин О.В., 2014. 295 с.
6. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства. Практикум. Кам'янець-Подільський, 2015. 123 с.
7. Бродянский Д. Л. История первобытного общества : учебное пособие. Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 2003. 107 с.
8. Бунятян К. П. Давнє населення України : навчальний посібник для студентів історичних факультетів вузов / Катерина Петрівна Бунятян. К. : Либідь, 1999. 228 с.
9. Бунятян К. П., Мурзін О. В., Симоненко В. Ю. На світанку історії Альтернативи, 1998. 336 с. (Україна крізь віки ; том 1).
10. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України : підручник для студентів історичних спеціальностей студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 480 с. : іл.
11. Вишняций Л. Б. Введение в преисторию. Проблемы антропогенеза и становления культуры: Курс лекций. Изд. 2-е, испр. и доп. Кишинев : Высшая Антропологическая Школа, 2005. 396 с.
12. Всемирная история : в 6 т. / гл. ред. А.О. Чубарьян ; Ин-т всеобщ, истории РАН. М. : Наука. 2011. Т. 1: Древний мир / отв. ред. В. А. Головина, В. И. Уколова. 2011. 822 с.
13. Всемирная история: Каменный век / А. Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчек и др. Мн. : Харвест; М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. 528 с.
14. Давня історія України : в 3-х томах / Голова ред. кол. П. П. Толочко. К. : Наукова думка. Том 1 : Первісне суспільство / Відповід. ред. В.Н. Станко. 1997. 560 с.
15. Дроздов В. В. Історія первісного суспільства в схемах і таблицях :

навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Ізмаїл. : РВ ІДГУ – СМІЛ, 2016. 200 с.

15. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навчальний посібник. К. : Вища школа, 1999. 263 с.

16. Залізник Л.Л. Стародавня історія України. Київ : Темпора, 2012. 542 с.

17. История человечества / А. Н. Сахаров. М. : Магистр-Пресс, ЮНЕСКО. Т.1 : Доисторические времена и начала цивилизации / З. Я. Де Лаат. 2003. 718 с.

18. Ламберт Д. Доисторический человек: Кембриджский путеводитель; пер. с англ. Л. : Недра, 1991. 256 с.

19. Марков Г. Е. Первобытное общество : учебное пособие. М. : Издательство исторического факультета Московского университета, 2009. 210 с.

20. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства : навчальний посібник; Вид. 3-тє, стереотип. / Відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. К. : Либідь, 2001. 360 с.

21. Рижева Н. О. Горбенко К. В., Філатов Д. В. Історія первісного суспільства : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : Іліон, 2013. 303 с.

22. Робертс Дж. М. Доисторическое время и первые цивилизации. Иллюстрированная история мира : в 10 томах. Том 1. М. : БММ АО, 1999. 192 с.

23. Сегеда С. П. Антропология : навчальний посібник. К. : Либідь, 2001. 336 с.

24. Ситник О. Культурна антропология: походження людини і суспільства : навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 180 с.

25. Сминтина О. В. Давня історія України. Частина І: Епоха антропосоціогенезу та ранньопервісної общини : навчальний посібник. Одеса: Гермес, 1999. 124 с.

26. Сминтина О. В. Історія первісного суспільства : метод. Посібник. 2-е вид., доп. Одеса : GMM Press, 2002. 16 с.

27. Станко В. Н., Гладких М. І., Сегеда С. П. Історія первісного суспільства : підручник. К. : Либідь, 1999. 240 с.

28. Юрій М. Ф. Антропология : навчальний посібник. К. : Дакор, 2008. 424 с.

АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ

Вступ до предмету археологія. Походження терміну «археологія». Формування археології як самостійної науки. Визначення археології як науки. Місце археології серед інших історичних дисциплін. Предмет археології. Об'єкт археології. Своєрідність вивчення історичного минулого в археології. Специфіка археологічного знання. Археологічні джерела та їх специфіка у пізнанні минулого. Артефакт. Археологічна пам'ятка. Археологічний комплекс. Археологічний об'єкт. Археологічна знахідка. Археологічні скарби. Основні види археологічних джерел. Стародавні поселення і поховання. Культові пам'ятки. Виробничі об'єкти. Технічні об'єкти. Мегалітичні споруди. Петрогліфи, писаниці, печерний живопис.

Поняття категорії «археологічна культура». Процес формування категорії. Визначення категорії. Зміст археологічної культури. Назви археологічних культур. Культурно-історичні області. Археологічна періодизація і хронологія, як важливий інструмент у вивченні далекого минулого. Історія формування археологічної періодизації. Сучасна археологічна періодизація. Співвідношення історичних та археологічних епох

Первісна археологія. *Кам'яний вік.* Початок заселення первісною людиною території сучасної України. Загальна характеристика ашельської епохи. Способи виготовлення найдавніших кам'яних знарядь праці. Ашельська стоянка поблизу с. Королеве в Закарпатті.

Загальна характеристика мустьєрської епохи. Мустьєрські стоянки Киїк-Коба в Криму та Молодова-1 в Чернівецькій області. Вдосконалення способів виготовлення кам'яних знарядь праці, зміни в господарюванні первісної людини.

Загальна характеристика пізнього палеоліту. Прогрес у розвитку виготовлення кам'яних знарядь праці. Гінцівська стоянка на Полтавщині. Мізинська стоянка на Чернігівщині. Найдавніші наземні житлові будівлі. Перші пам'ятки первісної релігії та мистецтва.

Загальна характеристика мезолітичної епохи. Криза мисливського господарства, розвиток рибальства і збиральництва. Широке застосування нової зброї – лука і стріл. Зміни у асортименті кам'яних знарядь праці. Осокорівська стоянка в Запорізькій області. Стоянка Мурзак-Коба в Криму. Найдавніші поховання людей.

Загальна характеристика неоліту. Криза кремінної індустрії виготовлення знарядь. Нові способи обробки каменю, спроби розширення сировинної бази.

Криза старих способів господарювання. Поява і поширення скотарства і землеробства. Початок господарської спеціалізації серед колективів стародавніх людей. Поява керамічного посуду, плетіння і ткацтва, сіток, човна. Найвідоміші неолітичні пам'ятки України.

Мідний вік. Загальна характеристика мідного віку. Основні археологічні культури мідного віку на теренах України. Трипільська культура, її хронологія та періодизація. Трипільські поселення і житлові будівлі. Трипільські «протоміста».

Матеріальна культура, господарство, релігійні вірування носіїв трипільської культури. Поховання трипільців.

Середньостогівська культура, кераміка, знаряддя праці, господарство. Дерев'яне поселення поблизу Кременчука. Обряд поховання.

Ямна культура. Михайлівське поселення на Дніпрі. Поховальні пам'ятки. Керамічні і кам'яні вироби, господарство, транспортні засоби.

Бронзовий вік. Загальна характеристика бронзового віку. Бронзолivarне ремесло. Зміни у господарській діяльності. Катакомбна культура, її поховальний обряд, кургани-святилища, керамічний посуд, вироби з бронзи, каменю та кісток тварин.

Зрубна культура, її поселення, господарство. Бронзолivarне ремесло, керамічний посуд, основні знаряддя праці, зброя, прикраси. Особливості поховального обряду.

Білогородська культура, характеристика її поселень, попелища на поселеннях.

Характеристика керамічного посуду, господарство, перші сліди чорної металургії в Україні. Вироби з бронзи, каменю та кісток. Обряд поховання. Бондарихинська культура, її хронологія та ареал поширення. Неукріплені та укріплені поселення, домобудівництво. Бронзолivarне та залізоробне ремесла. Обряд поховання.

Археологія раннього залізного віку. Поняття «ранній залізний вік» і його зміст. Історичні передумови освоєння людством чорного металу. Процес опанування залізом у Європі. Перші осередки чорної металургії на території України. Зародження і розвиток ковальства. Революційна роль освоєння заліза в соціально-економічному розвитку стародавніх народів. Періодизація епохи раннього залізного віку.

Чорноліська культура, її ареал і хронологія. Укріплені поселення. *Чорноліське городище.* Неукріплені поселення, традиції житло будування. Посуд та інші керамічні вироби. Бронзолivarне ремесло, обробка заліза. Ремісничі скарби. Поховальні пам'ятки, Носачівський курган.

Жаботинський етапа культури, його хронологія та ареал поширення пам'яток. Неукріплені поселення та житла. Поселення на Тарасовій горі. Пам'ятки релігійних культів. Матеріальна культура і господарство. Поховальна обрядовість.

Кіммерійці як перший народ на теренах України, описаний в історичних джерелах. Поховальні пам'ятки кіммерійців. Поховання біля села Зольне в Криму, Чорногорівський курган. Кіммерійська зброя, спорядження верхового коня. Кіммерійське образотворче та прикладне мистецтво, монументальна скульптура. Хронологія та проблеми етнокультурної ідентифікації пам'яток кіммерійців.

Степова Скіфія і Сарматія. Короткі історичні дані про скіфів у степах Північного Причорномор'я і Приазов'я. Поселення і городища скіфів. Кам'янське поселення на Дніпрі. Матеріальна культура і господарство скіфів.

Сарматська культура, її періодизація. Обряд поховання у сарматів. Курган Соколова Могила. Поховання біля села Пороги на Вінниччині. Господарство і побутова культура сарматів. Сарматська зброя, спорядження бойового коня. Сарматські «амазонки».

Лісостеп Правобережної України в скіфську добу. Придніпровська група пам'яток у басейнах річок Рось і Тясмин. Загальна характеристика городищ та їх фортифікаційних споруд. Житлові та господарські будівлі. Трахтемирівське городище. Мотронінське городище. Характеристика не укріплених поселень. Грунтові могильники. Характеристика курганних могильників. Обряд поховання.

Східноподільська група пам'яток у басейні середньої течії Південного Бугу. Характеристика городищ. Немирівське городище, його оборонні споруди, житлові та господарські будівлі. Поховальні пам'ятки регіону. Курган поблизу с. Еллінці та с. Новоселиця. Західноподільська група пам'яток, її територіальні межі. Характеристика городищ. Характеристика не укріплених поселень. Курганні могильники. Обряд поховання. Матеріальна культура. Волинська група пам'яток, її територіальні межі. Характеристика поселень. Поховальні пам'ятки. Характеристика обряду поховання. Матеріальна культура.

Лісостеп Лівобережної України в скіфську добу. Група пам'яток в басейні

р. Ворскла. Городища та їх загальна характеристика. Городище Полкова Микитівна. Городище Коломак. Кам'янське городище. Загальна характеристика неукріплених поселень. Поселення Пожарна балка. Поселення Десяте Поле-Мачухи. Поселення Лихачівка. Загальна характеристика поховальних пам'яток.

Більське городище на Полтавщині, його географічне розташування, історія польових досліджень. Топографія городища, планування, розміри площі та оборонних споруд. Характеристика фортифікаційних споруд. Західна фортеця. Східна фортеця. Велика фортеця. Селища на території Великої фортеці. Поселення прилеглої округи Більського городища.

Загальна характеристика господарства Більського городища. Землеробство, тваринництво, садівництво і городництво. Залізобробне і ковальське ремесло. Бронзолivarне ремесло. Гончарство, плетіння і ткацтво, обробка кістки та рогу, шкіри, хутра, каменю. Полювання і риболовля. Побутова культура Більського городища. Житлові та господарські споруди.

Планування житлових кварталів. Керамічний посуд та вжиткові речі. Зброя і захисні обладунки воїнів. Прикраси та предмети особистого туалету. Предмети античного імпорту. Культові пам'ятки Більського городища. Святилища і дерев'яний храм у Східній фортеці. Глиняні і кам'яні жертovníки у Західній фортеці. Культова кераміка і пластика. Поховальні пам'ятки Більського городища.

Група пам'яток у басейні р. Псел. Загальна характеристика городищ. Книшівське городище, його фортифікаційні споруди, житлові та господарські будівлі, матеріальна культура, культові пам'ятки. Загальна характеристика неукріплених поселень. Могильники і кургани. Курганний могильник біля с.

Група пам'яток в басейні р. Сула. Загальна характеристика городищ. Басівське городище, його оборонні споруди, матеріальна культура. Загальна характеристика неукріплених поселень. Могильники і кургани Посулля, їх особливості. Курганні могильники біля сіл Вовківці та Оксютині. Традиції поховального обряду в посульських курганах.

Група пам'яток у басейні Сіверського Дінця. Загальна характеристика городищ. Городище Караван. Люботинське городище. Загальна характеристика неукріплених поселень. Загальна характеристика курганних могильників. Могильник біля с. Караван. Могильник біля м. Люботин. Могильник біля с. Пісочин. Характеристика обряду поховання.

Античні пам'ятки Північного Причорномор'я. Короткі дані про історію античної колонізації Північного Причорномор'я. Перше античне поселення на острові Березань. Матеріальна культура Березанського поселення. Культові пам'ятки, акрополь, поховальна обрядовість.

Ольвія, основні етапи історичного розвитку. Планування міста, оборонні споруди. Садиби і житла ольвіюполітів. Громадські та культові споруди, агора, теменос. Некрополь Ольвії, поховальні традиції. Ольвійські монети.

Херсонес, коротка історія міста. Планування вулиць та кварталів. Фортечні стіни та захисні вежі. Громадські будівлі, господарські комплекси. Побутова культура мешканців Херсонесу, керамічний посуд, теракоти. Господарські заняття. Херсонеські монети. Некрополі, обряд поховання.

Пантікапей, короткі історичні дані про місто. Площа та планування Пантікапея. Агора, громадські та культові будівлі. Оборонні споруди.

Матеріальна культура, зразки творів мистецтва. Господарські заняття, ювелірне ремесло. Некрополь, поховальні традиції, Царський курган.

Середньовічна археологія. *Археологія ранніх слов'ян.* Зарубинецька культура. Хронологія і ареал поширення. Характеристика поселень. Традиції житлобудування. Аграрне господарство. Залізобне і бронзоліварне ремесло, керамічне виробництво.

Матеріальна культура. Поховальні пам'ятки. Черняхівська культура та її локальні варіанти. Характеристика поселень. Житло будування. Городища та їх оборонні споруди. Могильники, обряд поховання. Характеристика керамічного посуду. Гончарні майстерні. Залізобне та бронзоліварне ремесла. Скlorобні майстерні. Землеробство і тваринництво. Матеріальна культура. Культові пам'ятки.

Пеньківська культура та її етнічна приналежність. Характеристика поселень і житлових будівель. Грунтові могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, зброя, прикраси. Господарські заняття.

Лука-Райковецька культура та її етнічна приналежність. Характеристика поселень і житлових будівель. Грунтові могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, зброя, прикраси. Господарські заняття.

Археологія Київської Русі. Волинцівсько-роменська культура, її хронологічна періодизація. Характеристика не укріплених поселень. Городища та їх оборонні споруди. Опішненське городище. Житлові та господарські будівлі.

Могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, прикраси.

Загальна характеристика археологічних пам'яток часів Київської Русі. Археологія Києва, Чернігова, Полтави. Давньоруські пам'ятки на Поділлі. Гончарні майстерні. Залізобне та бронзоліварне ремесла. Скlorобні майстерні. Землеробство і тваринництво. Матеріальна культура. Культові пам'ятки.

Археологія пізнього середньовіччя. *Середньовічні пам'ятки Півдня України.* Салтівська культура. Характеристика основних поселень, городищ. Матеріальна культура, речовий комплекс та некрополі. Могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, прикраси. Характеристика не укріплених поселень. Городища та їх оборонні споруди.

Пам'ятки кочових племен степового Подніпров'я. Печеніги, торки, берендеї, половці. Могильники, обряд поховання. Керамічний посуд, знаряддя праці, прикраси. Характеристика не укріплених поселень. Городища та їх оборонні споруди.

Середньовічний Крим та Білгород Дністровський. Гончарні майстерні. Залізобне та бронзоліварне ремесла. Скlorобні майстерні. Землеробство і тваринництво. Матеріальна культура. Культові пам'ятки, житло будування.

Козацькі пам'ятки України. Запорізька Січ. Характеристика укріплень і житлових будівель. Речовий комплекс. Козацькі некрополі.

Оборонні замки-фортеці – Кам'янець-Подільський, Меджибіж, Сатанів, Бар Кудриці. Економіка і побут. Промисли.

Література для самостійного опрацювання

1. Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізник, О.П. Моця, В.М. Зубар, К.П. Бунятян, В.В. Отрощенко, Р.В. Терпиловський. К.: Либідь, 2005. 504 с.
2. Баран В. Д., Баран Я. В., Зарубинецька культура. Історичні витоки українського народу. Київ, 2005. 208 с.
3. Баран В.Д. Черняхівська культура – поліетнічне утворення на території Південно-Східної Європи // Археологія давніх слов'ян: Дослідження і матеріали. К., 2004. С. 91–102.
4. Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II–V століть н. е. Київ: Наукова думка, 1972. 180 с.
5. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 318 с.
6. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2008. 408 с.
7. Відейко М.Ю. Давні поселення України: Альбом археологічних джерел та реконструкцій. Київ, 2000. 103 с.
8. Залізник Л.Л. Археологія України: Навчальний посібник. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
9. Залізник Л.Л. Фінальний палеоліт і мезоліт континентальної України. Культурний поділ та періодизація // Кам'яна доба України. Вип.8. Київ: Шлях, 2008. 184 с.
10. Ситник О.С. Середній палеоліт Поділля. Львів, 2000. 372 с.
11. Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования. Учебное пособие. Москва: Высшая Школа, 2002. 240 с.
12. Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в позднееримское и гуннское время (середина III – первая половина V в. н. э.). Москва: Наука, 2002. 255 с.
13. Приходнюк О. М., Смиленко А. Т., Юренко С. П. и др. Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период / под ред. В. Д. Барана. К.: Наукова думка, 1990. 486 с.
14. Степанчук В.М. Динаміка заселення території України в нижньому, середньому і на початку верхнього палеоліту // Археологія, 2006. № 1.
15. Степанчук В.М., Матвіїшина Ж.М., Рижов С.М., Кармазиненко С.П. Початкове заселення і подальше освоєння території України давньою людиною: синтез археологічних і палеогеографічних даних // Вісник Національної академії наук України. 2012. № 8. С.34-46.
16. Телегін Д.Я. Середньостогівська культура епохи міді. К.: Наукова думка, 1973. 172 с.
17. Товкайло М. Т. Неоліт Степового Побужжя. Київ: Шлях, 2004. 160 с.
18. Черныш А. П. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (каменный век). [Р. Т. Грибович, Л. Г. Мацкевой, Н. А. Пелещишин и др. ; редкол.: (отв. ред.) и др.]. Киев: Наук. думка, 1987. 129 с.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ І АМЕРИКИ

Період Новітньої історія та його головні закономірності.

Періодизація всесвітньої історії в сучасній історичній науці. Методологічні

принципи визначення новітнього періоду розвитку людського суспільства. Зміст та завдання курсу. Вплив фактору завершення Першої світової війни 1914 – 1918 рр. та її підсумків на становище в країнах-переможницях та в переможених країнах. Міжнародно-політичні наслідки приходу до влади в Росії більшовиків і створення СРСР. Науково-технічний прогрес в розвинутих країнах світу, його вплив на соціально-економічний та політичний розвиток капіталістичних країн, зростання економічного добробуту населення.

Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.

Брестський мир. «14 пунктів Вільсона». Поразка Німеччини та держав Четверного союзу. Вихід з війни Болгарії, Туреччини, Австро-Угорщини. Паризька мирна конференція 1919 р. Вироблення Версальського мирного договору 1919 р., його зміст. Укладення мирних договорів з іншими учасниками Четверного союзу – Австрією (Сен-Жерменський мирний договір), Болгарією (Нейський мирний договір), Угорщиною (Тріанонський мирний договір) та Туреччиною (Севрський, Лозанський мирні договори). Характер версальської системи в Європі, її історичні наслідки. Вашингтонська конференція 1921 – 1922 рр. її наслідки. Характер Версальсько-Вашингтонської системи. Генуезька конференція, Рапальський договір. Гаагська конференція. Лозанська конференція. План Дауеса. Локарнська конференція. Пакт Бріана – Келлога. План Юнга.

США у 1918 – 1939 рр.

Наслідки першої світової війни для США – перетворення країни на найпотужнішу капіталістичну державу світу. Стабілізація капіталізму в США («проспериті»). Політика урядів Гардінга та Куліджа. Економічна криза 1929 – 1933 рр. Президентські вибори 1932 р. та прихід до влади уряду Ф. Рузвельта. «Новий курс» Зовнішня політика Рузвельта. Перемога Рузвельта на виборах 1936 р. Економічна криза 1937 – 1938 рр. Зовнішня політика США напередодні Другої світової війни.

Канада 1918 – 1939 рр.

Наслідки Першої світової війни для Канади. Канада під час стабілізації капіталізму. Конституційна криза 1926 р. Вестмінстерський статут 1931 р. Канада під час світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. Політика консервативного уряду Р. Беннета. Поразка консерваторів на виборах та прихід до влади уряду лібералів на чолі з Маккензі Кінгом. Загострення національного питання в країні. Режим Дюплесі у Квебеку. Соціальне законодавство. Проблема Народного фронту в Канаді. Зовнішня політика Канади напередодні Другої світової війни.

Великобританія у 1918 – 1939 рр.

Економічне і політичне становище Великобританії після Першої світової війни. Парламентські вибори 1918 р. Уряд Ллойд Джорджа і його політика. Економічна криза 1920 – 1921 рр. Британська колоніальна система після Першої світової війни. Великобританія і Версальсько-Вашингтонська система. Становище Великобританії напередодні Другої світової війни. Консервативні уряди Болдуїна і Чемберлена. Імперська конференція 1937 р. Зовнішня політика Великобританії напередодні Другої світової війни. Англо-франко-радянські переговори 1939 р.

Франція у 1918 – 1939 рр.

Економічне та політичне становище Франції після Першої світової війни. Внутрішня та зовнішня політика уряду Ж. Клемансо. Англо-французькі суперечності після Першої світової війни. Окупація Рура. Соціально-політична стабілізація у Франції. Франція під час світової економічної кризи 20-х – початку 30-х рр. Фашистський путч 1934 р. та його провал. Діяльність Народного фронту. Мюнхенська політика правлячих кіл. Розкол Народного фронту. Франція напередодні Другої світової війни.

Італія 1918 – 1939 рр.

Наслідки Першої світової війни для Італії. Зародження фашистського руху. «Похід» фашистів в Рим і прихід до влади фашизму. Початковий період фашистського правління в Італії. Соціально-політична стабілізація в Італії. Встановлення тоталітарної фашистської диктатури в Італії. Беніто Мусоліні. Агресивна середземноморська та балканська зовнішня політика фашистської Італії. Економічна криза 1929 – 1933 рр. в Італії. Політика «автаркії». Фашистська «корпоративна система». Агресія Італії проти Ефіопії. Захоплення Італією Албанії. Економічне та політичне становище Італії напередодні Другої світової війни.

Німеччина у 1918 – 1939 рр.

Листопадова революція в Німеччині (1918 – 1919 рр.). Ваймарська республіка (1919 – 1933 рр.). Прийняття Ваймарської конституції, її зміст. Рапальський договір. Політична криза 1923 р. в країні. План Дауеса. Німеччина в роки світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. Прихід нацистів до влади. Нацистська диктатура в Німеччині (1933 – 1939 рр.). Соціально-політична суть та соціальна база нацизму. Соціальна політика, фашизація та мілітаризація внутрішнього життя країни. Порушення Гітлером воєнних статей Версальського договору та Рейнського гарантійного пакту. Позиція західних держав, їх політика «умиротворення» агресора. Початок створення Німеччиною агресивного блоку. Захоплення Німеччиною Австрії. Зародження антифашистського руху Опору в Німеччині. Загострення суперечностей між Німеччиною та західними демократіями. Мюнхенська угода 1938 р. та поділ Чехословаччини. Політика західних держав і використання її Гітлером. Плани Гітлера на світове панування, підготовка до їх реалізації після 1938 р.

Друга світова війна (1939 – 1945 рр.)

Передумови, причини, характер, періодизація Другої світової війни. Агресія Німеччини й СРСР проти Польщі. Оголошення війни Німеччині Англією й Францією. Дивна війна. Радянсько-фінська війна та її наслідки. Завоювання Німеччиною Голландії, Бельгії, Франції. Битва за Англію. Анексія Радянським Союзом Литви, Латвії, Естонії, Бессарабії й Північної Буковини. Вторгнення Німеччини та союзників на Балкани, захоплення Криту. План «Барбаросса». Напад Німеччини на СРСР. Нацистський окупаційний режим в Європейських країнах і на окупованій території СРСР. Рух опору. Напад японських військ на Перл-Харбор та вступ США у війну. Бойові дії на Півночі Африки наприкінці 1942 р. – в першій половині 1943 р. Бойові дії на Східному фронті в 1943 р. Сталінградська і Курська битви, їх історичне значення. Завоювання союзними військами Сицилії, вторгнення в Південну Італію. Відкриття другого фронту. Наступ радянських та союзних військ у 1944 – 1945 рр. Берлінська операція. Капітуляція Німеччини. Розгром Квантунської армії.

Капітуляція Японії.

Основні тенденції розвитку індустріального та постіндустріального суспільства у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Суспільний розвиток у післявоєнний період. Характер і основний зміст сучасної епохи. Економічний розвиток двох систем. Роль і вплив НТР у повоєнному світі. Метаморфози сучасного капіталізму. Постіндустріальне суспільство. Партійно-політична система та її роль у сучасному суспільстві. Лівий рух та його трансформація. Глобальні проблеми сучасності. Міжнародний тероризм у сучасному світі: причини, прояви, наслідки.

США у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

США у повоєнні роки. Політика демократичної та республіканської адміністрацій (1945 – 1960). Демократи при владі (1961 – 1968 рр.). США у 1969 – 1980 рр. «Ера республіканців» (1981 – 1993). Зовнішня та внутрішня політика Р. Рейгана. Прихід до влади Демократичної партії. Адміністрація Б. Клінтона (1993 – 2000). Внутрішня і зовнішня політика республіканської адміністрації Дж. Буша-молодшого на початку ХХІ ст. Виборча кампанія 2008 р. і прихід до влади демократів. США за адміністрації Б. Обама. США за адміністрації Д. Трампа.

Канада у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Підсумки Другої світової війни для Канади. Політичне життя і зовнішньополітичні орієнтири Канади в 50 – 60-х рр. Загострення франко-канадської національної проблеми в 60-х рр. Особливості економічного розвитку. Адміністрація Трюдо. Парламентські вибори 1984 р. і прихід до влади консервативного уряду Малруні. Зовнішня політика Канади в другій половині 80-х – початку 90-х рр. Економічний розвиток і характер відносин з США. Конституційна криза початку 90-х рр. Сучасне політичне життя і зовнішня політика Канади.

Великобританія у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Внутрішня і зовнішня політика лейбористських урядів 1945 – 1951 рр. Правління консерваторів (1951 – 1964). Велика Британія в умовах економічної і політичної нестабільності (1964 – 1979). Економічна і соціальна політика консервативного уряду Маргарет Тетчер. Період правління нових лейбористів. Економічний розвиток Великобританії на сучасному етапі. Особливості внутрішньополітичного розвитку на сучасному етапі. Проблема Ольстеру.

Франція у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Політичне і соціально-економічне становище Франції після Другої світової війни. Четверта республіка Конституція Четвертої республіки. Розпад французької колоніальної імперії. Падіння Четвертої республіки. П'ята республіка. Конституція П'ятої республіки. Зовнішня і внутрішня політика де Голля. Референдум і парламентські вибори 1962 р. Криза П'ятої республіки і масові молодіжні виступи 1968 р. Відставка де Голля. Прихід до влади Помпиду. Внутрішньополітичне життя і зовнішня політика Франції в 70 – 80-х рр. Президентські вибори 1981 і 1988 рр. Особливості політичних підходів Жискарад'Естена і Мітерана. Основні тенденції економічного розвитку Франції на сучасному етапі. Найважливіші події в політичному житті країни на сучасному етапі. Основні зовнішньополітичні пріоритети сучасної Франції.

ФРН у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Політичні, економічні і духовні наслідки краху гітлеризму для німецького народу. Рішення Берлінської /Потсдамської/ конференції з німецького питання. Берлінська криза 1948 р. Утворення ФРН і НДР. Вступ ФРН у НАТО. Внутрішня політика уряду Аденауера. Вступ НДР до Організації Варшавського Договору. Берлінська криза 1961 р. Відставка Аденауера. Утворення «великої коаліції». Вибори в бундестаг 1969 р. і утворення «малої коаліції». Зовнішня і внутрішня політика ФРН. «Східна політика» уряду Брандта. Прихід до влади канцлера Шмідта. Парламентські вибори 1983 р. і прихід до влади правоцентристської коаліції канцлера Коля. Зовнішня політика і соціально-економічний розвиток ФРН у 80-х рр. Утворення об'єднаної Німеччини. Особливості економічного розвитку Німеччини на сучасному етапі. Особливості внутрішньополітичного та соціального розвитку Німеччини на початку XXI століття. Основні пріоритети та напрямки зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі.

Італія у другій половині XX– на початку XXI ст.

Повоєнна відбудова Італії. Правоцентристські уряди Італії (1948 – 1963). Італійське «економічне диво» 1950 – 1960-х років. Радикалізація суспільно-політичного життя. Політика «національної солідарності» (1976 – 1979). Економічний розвиток та зміни в соціально–психологічному просторі Італії у 70 – 80 ті рр. XX ст. Неоконсервативний політичний курс уряду Б. Краксі (1983 – 1987 роки). Повернення до влади християнських демократів. Кабінет Андреотті. Основні тенденції економічного розвитку. Внутрішньополітичні і соціальні проблеми сучасної Італії. Міжнародні позиції Італії.

Міжнародні відносини на рубежі XX – XXI ст. Міжнародні відносини після краху європейських тоталітарних режимів і розпаду СРСР. Посткомуністичний світ. Поглиблення інтеграційних процесів у Європі та світі. Нова роль НАТО: надії і тривоги. Характерні видозміни у форматі міжнародних відносин після 11 вересня 2001 р. Прикметні риси розвитку міжнародних відносин на початку XXI ст. Міжнародний тероризм. Кінець біполярності світу й формування нової міжнародної ситуації. Зростання міжнародного впливу США. Розвиток Європейського Союзу і НАТО. Розширення ЄС в 90-х роках. Нова роль країн Східної Європи. ООН в системі сучасних міжнародних відносин. Міжнародні відносини на початку XXI ст.: загальні тенденції і регіональні особливості. Глобалізація як фактор світової політики. Інтеграційні процеси в сучасному світі. Регіональні конфлікти в системі сучасних міжнародних відносин. Основні фактори виникнення збройних конфліктів і війн у сучасному світі. Суперечності і перспективи розвитку міжнародних відносин на сучасному етапі.

Література для самостійного опрацювання

1. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2000: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. 475 с.
2. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи і Америки 1945-2002 роки. Навчальний посібник / За ред. акад. УАІН, професора А. О. Копилова. Київ: Либідь, 2004. 624 с.

3. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи і Америки на початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 284 с.
4. Газін В. П., Юга О. А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2012): навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. 108 с.
5. Дейвіс Н. Європа. Історія. Пер. з англ. П. Тарашука. Київ: Основи, 2006. 1464 с.
6. Дюрозель, Жан-Батіст Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. Київ: Основи, 1999. 903 с.
7. Зінченко А. Л. Історія дипломатії: від давнини до Нового часу. Київ: Проза, 2005. 560 с.
8. Іваницька О. П. Зовнішня політика країн Західної Європи і Північної Америки у постбіполярний період (1990-і – 2000-і роки). Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2012. 720 с.
9. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи і Америки. 1945-2013 рр. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 1056 с.
10. Іваницька О. П. Регіональні підсистеми міжнародних відносин: навч. посібник. Вінниця: ТВОРИ, 2018. 444 с.
11. Історія Австрії / Е. Цольнер; пер. з нім. Р. Дубасевич [та ін.]; наук. ред. В. Расевич. Львів: Літопис, 2001. 707 с.
12. Італія: історія державності і права (V – початок ХХІ ст.): навч. посібник / Б. Й. Тищик. Львів: Світ, 2015. 376 с.
13. Історія західних і південних слов'ян: ХХ ст.: навч. посіб. / Є. П. Пугач, С. Ю. Страшнюк, Р. М. Постоловський та ін. Харків: Око, 1998. 462 с.
14. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2009. 352 с.
15. Копилов С. А., Верстюк В. В. Історіографія всесвітньої історії: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичних факультетів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 162 с.
16. Копилов С. А., Верстюк В. В. Історія світових цивілізацій: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичних факультетів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 79 с.
17. Країни світу і Україна: енциклопедія: [в 5 т.]: Т. 1: Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа / наук. ред. 1-го т. Бульвінський А. Г.; ДУ «Ін-т всесвітн. Історії НАН України». Київ: Фенікс, 2017. 562, [1] с.: іл.
18. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 284 с.
19. Матвеев Г. Ф. История стран Центральной и Юго-Восточной Европы в XX веке. Учебное пособие для вузов. Москва: ИПО «Прфиздат», 1997. 348 с.
20. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков. Київ: Либідь, 1999. 558 с.
21. Міжнародні організації: навч. посіб. / Ред. Ю. Г. Козак. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 223 с.

22. Мельничук І. М. Інтеграційні проекти Російської федерації на пострадянському просторі. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2015. 400 с.
23. Мовчан С. П. Кипаренко Г. М. Велика Британія: географія, історія, культура. Львів: ПАІС, 2012. 496 с.
24. Новітня історія країн Західної Європи і Північної Америки (1945 р. – початок ХХІ ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. М. Швагуляка. Львів: Тріада Плюс, 2011. 700 с.
25. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007): навч. посіб. для самост. роботи студ. / Л. М. Мицик, Ю. В. Кузьменко. Київ: Академвидав, 2008. 543 с.
26. Патрушев А. И. Германия в XX веке: учебное пособие. Москва: «Дрофа», 2004. 432 с.: ил., 16 л. цв. вкл.
27. Перепилиця Г. М. Україна-Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2015. 880 с.
28. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
29. Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 446 с.
30. Системні трансформації посткомуністичних країн Європи. 1989-2009: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Брусилівська; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ін-т соц. наук, Каф. міжнар. відносин. Одеса: Астропринт, 2011. 448 с.
31. Слов'янські країни на зламі епох: трансформація суспільства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.: навч. посібник / М. М. Кріль; Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич: [б. в.], 2008. 180 с.
32. Смирнов В. П. Новейшая история Франции. 1918-1975. Москва: Высш. школа, 1979. 376 с.
33. Согрин В. В. История США: учеб. пособие для вузов. Санкт-Петербург: ПИТЕР, 2003. 192 с.
34. Строганов А. И. Новейшая история стран Латинской Америки: Учеб. пособие. Москва: Высш. школа, 1995. 415 с.
35. Суспільно-політична історія країн Європи в ХХ столітті / М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, Каф. історії нов. та новіт. часу; [редкол.: О. І. Сич, А. В. Мінаєв]. Чернівці: ЧНУ, 2011. 271 с.
36. Центральна-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3 т. Т. I: Становление «реального социализма». 1945-1965. Москва: «Наука», 2000. 488 с.
37. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у ХХ ст. Курс лекцій: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1996. 416 с.
38. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві – 90-ті роки ХХ ст. [Текст]: курс лекцій. Навч. посібник Київ: Либідь, 1997. 269 с.
Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ століття: Підручник. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Національно-революційна боротьба в Китаї у 1918 – 1924 рр.

Соціально-політичне й економічне становище країни на рубежі нової і новітньої історії. Рух «4 травня» 1919 р. Створення КПК. Проблема створення національно-революційного фронту.

Японія між двома світовими війнами.

Особливості фашизації країни. Японія на рубежі нової і новітньої історії «Рисові бунти». Внутрішня і зовнішня політика уряду у 20-х рр. Фашизація країни та її особливості.

Іран 1918 – 1945 рр.

Проголошення Гілянської радянської республіки та її загибель. Політика Англії і Росії щодо Ірану у 1918 – 1921 рр. Укладення ірано-радянського договору. Реформи 20 – 30-х рр. та їх значення. Іран у роки II світової війни.

Туреччина 1918 – 1945 рр.

Національна революція та її наслідки. Реформи Кемаля Ататюрка та їх значення (1923 – 1929 рр.) Внутрішня і зовнішня політика уряду у 30-х рр. Туреччина у роки II світової війни.

Індостан у 1918 – 1947 рр.

Політика британських колонізаторів у 1918 – 1919 рр. Розгортання національно-визвольної і соціальної боротьби у 1919 – 1922 рр. М. К. Ганді. Внутрішньополітичне становище країни у 20-х рр. Національно-визвольна і соціальна боротьба у 30-х рр. Боротьба за незалежність у 1939 – 1947 рр.

Китай у 1928 – 1949 рр.

Радянський рух та його поразка. Внутрішня і зовнішня політика уряду у 1928 – 1935 рр. Боротьба за створення антияпонського фронту (1935 – 1937 рр.) Напад Японії. Розгортання визвольної боротьби у 1937 – квітень 1944 рр. Становище у Визволеному районі (1937 – квітень 1944 рр.) Військово-політична криза 1944 р. Вступ СРСР у війну з Японією. Завершення визвольної війни.

Японія у 1945 – початок XXI ст.

Демократичні перетворення у другій половині 40-х рр. XX ст. Аграрна реформа та її наслідки. Шляхи розбудови «японського економічного дива». Соціально-економічний розвиток у другій половині 70-х-80-х рр. Політичний розвиток у другій половині 70-х-80-х рр. Труднощі економічного і політичного розвитку у першій половині 90-х рр. Реформи другої половини 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст. Японія на сучасному етапі розвитку.

Індія у 1947 р. – початок XXI ст.

Соціально-політичний і економічний розвиток у 1947 – 1950 рр. Проголошення республіки. Курс Д. Неру на утвердження незалежності Індії (1950 – 1964 рр.). Успіхи й труднощі розвитку країни у другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. Загострення внутрішньополітичної ситуації у другій половині 80-х – першій половині 90-х рр. Реформи 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст. та їх наслідки. Індія на сучасному етапі розвитку.

Соціалістичні перетворення у Китаї.

Перемога КПК у громадянській війні 1945 – 1949 рр. Політика демократичних перетворень (1949 – 1952 рр.) Перехід до побудови соціалізму. Політика «великого стрибка» та її провал (1958 – 1965 рр.) Апогей «культурної

революції» (1966 – 1969 рр.) Криза тоталітарного режиму (1970 – 1978 рр.).

Реформи у Китаї: успіхи й проблеми. Розробка концепції реформ. Перетворення у сільському господарстві (1978 – 1984 рр.) Реформування промисловості. Виникнення труднощів в економічному розвитку (1984 – 1987 рр.) Політика «врегулювання» (1988 – 1991 рр.) Курс поглиблення реформ. Економічне піднесення Китаю у перші десятиліття XXI ст.

Близькосхідна криза та шляхи її врегулювання (друга половина 40-х років XX – початок XXI ст.)

Утворення держави Ізраїль. Сіонізм і арабо-ізраїльська війна 1948 – 1949 рр. Політика ізраїльського уряду щодо палестинців. Арабо-ізраїльські війни 1956, 1967 і 1973 рр. та їх наслідки. «Війна за воду» та «Війна на виснаження»: сутність, перебіг та результати. Розгортання Палестинського руху опору. Створення Організації Визволення Палестини та її діяльність в другій половині 1960-х – 1970-х рр. Перші спроби мирного врегулювання Близькосхідної кризи. Кемп-Девідські угоди. Сучасний стан справ арабо-ізраїльського протистояння.

Південно-Африканська Республіка у другій половині 40-х рр. XX ст. – початку XXI ст.

Соціально-економічний розвиток у 50 – 70-х рр. XX ст. Ідеологія і політика апартеїду. Створення бантустанів. Реформи президента Фредеріка де Клерка. Скасування апартеїду (кінець 80-х – початок 90-х рр.) Демократизація суспільно-політичного життя. Внутрішня і зовнішня політика уряду Н. Манделі. ПАР на початку XXI ст.

Сирія в другій половині XX – на початку XXI ст.

Соціальне та економічне становище країни після Другої світової війни. Революція «8 березня». Становлення Баасистського режиму, його внутрішня політика. Основні напрямки зовнішньої політики: Сирія в «Холодній війні» (сирійсько-радянські (російські) та сирійсько-американські відносини). Позиція держави в контексті арабо-ізраїльського протистояння. Роль країни у врегулюванні курдського питання на Близькому та Середньому Сході. Політика Башара аль-Асада. Громадянська війна початку XXI ст.

В'єтнамська війна та її геополітичні наслідки

Індокитай після Другої світової війни. «Особлива війна» США у Південному В'єтнамі. Криза маріонеткового режиму. Тонкінський інцидент та повномасштабна інтервенція США у В'єтнамі. Цілі, етапи та наслідки повітряної війни. Допомога СРСР та країн соціалістичного табору Північному В'єтнаму та В'єтконгу. Військові успіхи прокомуністичних сил. Паризька угода 1973 р. Завершення громадянської війни та утворення Соціалістичної республіки В'єтнам. Сучасний етап розвитку В'єтнаму.

Соціально-економічний і політичний розвиток Пакистану наприкінці 40-х рр. XX – початок XXI ст.

Утворення держави Пакистан. Економічне й політичне становище країни після здобуття незалежності. Зародження Кашмірської проблеми: перші індо-пакистанські війни та спроби мирного врегулювання. Соціально-економічний та політичний розвиток держави в 1950-х – 1990-х рр. Національне питання і роль ісламу. Каргільська війна та переворот 1999 р. Політика П. Мушарафа та його наступників. Зовнішня політика уряду Пакистану в XXI ст.

Іранська революція 1978 – 1979 рр. та перерозподіл сил на Близькому та Середньому Сході.

Соціально-економічна та політична криза після Другої світової війни. «Біла революція»: причини і суть. Посилення негативних тенденцій у розвитку країни. Визрівання революційної ситуації, початок революції. Діяльність аятоли Хомейні. Ісламська революція 1978 – 1979 р. в Ірані, її характер та особливості. Проголошення Ісламської Республіки Іран. Значення революції для Близького та Середнього Сходу.

Література для самостійного опрацювання

1. Бакланова Г. Ближний восток на рубеже XXI века: к созданию системы региональной безопасности . М.: Ладомир, 2000. 356 с.
2. Балог Г. Історія і культура ісламу: [Курс лекцій]; під ред. Ф.Ю. Алваша. К.: Фенікс, 2012. 448 с.
3. Бжезинский З. Великая шахматная доска. М.: Вече, 2002. 276 с.
4. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство. – М.: Питер, 2005. 478 с.
5. Бузов В.И. Новейшая история стран Азии и Африки (1945 – 2004): [Учеб. пособ.]. Ростов н/Д: Феникс, 2005. 574 с.
6. Бюттнер Т. История Африки с древнейших времен; [пер. с нем.]. М.: Наука, Глав. ред. вост. лит-ры, 1981. 253 с.
7. Васильев Л.С. История Востока: В 2-х т.: [Учеб. по спец. «История»]. 3-е изд., доп. Т. 1. М.: Высшая школа, 2003. 512 с.
8. Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.): [Навч. посіб.]. К.: Либідь, 2010. 520 с.
9. Гренвил Дж. История XX века. Люди, события, факты: [пер. с англ. О. Суворова]. М.: Аквариум, 1999. 896 с.
10. Зарубежные страны в 1998 – 2003 гг.: История, экономика, политика. – Вып. 1: 1998 – 2003 гг. / сост. Я.М. Бердичевский. Запорожье: Премьер, 2003. 624 с.
11. История Востока: В 6 т. [редкол. Р.Б. Рыбаков, Л.Б. Алаев, В.Я. Белокреницкий и др.]. Т.5: Восток в новейшее время: 1914 – 1945 гг. М.: Вост. лит., 2006. 717 с.
12. История Востока: В 6 т. [редкол. Р.Б. Рыбаков и др.]. Т.6: Восток в новейший период: 1945 – 2000 гг. / отв. ред. В.Я. Белокреницкий, В.В. Наумкин. М.: Вост. лит., 2008. 1095 с.
13. Козицький А.М. Новітня історія Азії та Африки: [Посіб. для студ. істор. і гуманітар. фак-тів ун-в]. Львів: Афіша, 2004. 430 с.
14. Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: [Учеб. для студ. высш. учеб. заведений] / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. Ч.1: 1900 – 1945. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 368 с.
15. Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: [Учеб. для студ. высш. учеб. заведений] / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. Ч.2: 1945 – 2000. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 320 с.
16. Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: [Учеб. для студ. высш. учеб. заведений] / Под ред. А.М. Родригеса: В 3 ч. Ч.3: 1945 –

2000. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 273 с.
17. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства: [Навч. посіб.]. К.: Либідь, 1996. 358 с.
  18. Сергійчук І.М. Китай у нові та новітні часи: Практикум: [Навч. посібн. Суми: Університетська книга, 2006. 329 с.
  19. Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець ХХ ст.): [Посібн. для студ. вищ. навч. закладів]. Суми: Університетська книга, 2002. 288 с.
  20. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. М.: АСТ, 2005. 603 с.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вступ. Теоретичні основи курсу. Предмет, методи та завдання навчального курсу “Історія української культури”, його місце в системі підготовки майбутніх фахівців. Поняття культури. Основні категорії навчального курсу. Структура, складові частини і функції культури, її концепції. Національна специфіка та загальнолюдська універсальність культури. Національна і народна (етнічна) культура. Співвідношення понять українська культура і культура України. Періодизація, регіональний, європейський і світовий контекст історії української культури.

Походження культури. Процес культурогенезу на теренах України в доісторичну добу. Становлення культури як один із аспектів формування й розвитку людини і людського суспільства та суспільного способу життя. Антропогенз на території України. Первісне вогнище культурогенезу. Спосіб життя. Поселення, житло, предметне середовище. Мистецтво. Культура неолітичного населення України. Неолітична революція. Трипільська культура як вершинний етап розвитку енеолітичного населення на території України. Винятковість, періодизація, територіальне розповсюдження, особливості, місце та роль трипільської культури. Землеробське господарство і досягнення трипільців у його розвитку. Трипільські протоміста. Побут і одяг. Духовна культура та мистецтво.

Культура населення скіфо-сарматської доби. Господарство та побутова культура скіфів. Міфологія, епос і космологія. Релігійні уявлення та обряди степових скіфів. Матеріальні і духовна культура сарматських племен. Культура населення античних держав Північного Причорномор'я. Архітектура грецького та греко-римського періодів.

Культура давніх слов'ян та її роль і місце в становленні слов'янства. Витоки давньослов'янської культури. Черняхівська культура та її зв'язок із волиноподільською і пізньозарубинецькою культурами. Духовна культура давніх слов'ян. Міфологічний простір слов'янського язичництва.

Культура Київської та Галицько-Волинської Русі. Русь серед європейських держав у ІХ-ХІІ ст. Самобутність культури Русі, її своєрідність. Утвердження та поширення християнства. Освіта. Перша літописна згадка про заснування школи на Русі. Поширення писемності. Пам'ятки писемності – „Остромирове Євангеліє”, „Ізборник князя Святослава”. Перша бібліотека. Роль

духовенства та монастирів у поширенні писемності. Літописання, його історія, інформативність, особливості, зв'язок із старозавітною і візантійською традиціями. Вплив візантійської культури на будівництво палацових і культурних споруд Русі. Цивільна, церковна та оборонна архітектура та її особливості. Образотворче мистецтво: Давньоруські мозаїки, стінний фресковий живопис. Іконопис. Прикладне мистецтво. Книжкова мініатюра.

Культура України-Руси періоду феодальної роздробленості. Перша літописна згадка назви „Україна”. Посилення культурної своєрідності українських земель, їх орієнтація на різні етнокультурні традиції. Культурний розвиток Галицько-Волинської держави. Особливості історичного та культурного розвитку Волині і Галичини. Освіта і наука, архітектура та мистецтво, культурні і політичні взаємини з Польщею, Угорщиною, Чехією, Німеччиною, Ватиканом. Укладення Галицько-Волинського літопису. Києво-печерський патирик. Посилення католицько-європейських впливів. Поява нових міст, укріплень, культових споруд. Монументальне та образотворче мистецтво. Створення на Волині ікони Богоматері (Волинська Богоматір). Художні ремесла. Пісенний фольклор і музичне мистецтво.

Вплив культури, мови, звичаїв України-Руси на формування культури російського, білоруського народів, на суспільне життя Литовського князівства. Руські літописи в польських та литовських хроніках та у Матвія Паризького. Вплив давньоруського фрескового живопису на розпис храмів Польщі, Чехії, Готланду.

Культурне життя України другої половини XIV – першої половини XVII століття. Українська культура в XIV – першій половині XVII століття – невід’ємна складова частина загальноісторичного процесу. Загальна характеристика періоду: розчленування і захоплення України Великим князівством Литовським, Польщею, Молдавським князівством, Туреччиною та Московським князівством. Негативний вплив втрати державності на культуротворчі процеси в Україні.

Козацтво як одна із основних історіотворчих сил нації. Вплив козацтва на формування загальноукраїнських демократичних культурних ознак. Українці як „козацька нація”. Риси духовності, віра. Мораль козацтва. Освіта. Школи вокальної музики, церковного співу. Кобзарство. Побут. Їх вплив на формування національної свідомості українського народу. Берестейська церковна унія та її наслідки для українського народу. Виникнення греко-католицької церкви (1596 р.), її місце та роль у житті українців. Національно-політичний характер боротьби між православ’ям та унією.

Ствердження ренесансно-реформаційного характеру і традицій української культури в процесі формування національної самосвідомості українського народу (XV-XVII ст.). Острозька слов’яно-греко-латинська академія (1576-1636 рр.) – перший навчальний заклад вищого типу серед православних народів Європи. Релігійна, національно-політична, культурно-освітня діяльність братств, їх загальнокультурне значення. Львівська братська школа (1566 р.) Київська братська школа (1615 р.).

Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. Козацтво як домінанта розвитку української культури. Вплив на розвиток культури політичної розчленованості українських земель. Вплив на духовне життя

українського народу ідей гуманізму, Ренесансу, Реформації, бароко та Просвітництва.

Нерівномірність протікання культурних процесів у різних регіонах України. Спільне й відмінне у Лівобережній і Правобережній Україні. Православні школи в Лівобережжі з Києвом і Слобожанщині, Києво-Могилянський колегіум, його зв'язки із Західною Європою, слов'янськими країнами, особливо з Росією.

Утвердження загального барокового науково-літературного стилю в Україні, Віршована поезія. Розповсюдження народних дум, історичних пісень і переказів про події народно-визвольної боротьби, її ватажків. Епос і прозова новела. Драма. Історичні твори. Козацькі літописи. Спроби систематичної обробки української історії. „Синопис” (1674 р.) Гізеля, „Хроніка” (1672 р.). Т. Сафоновича. Густинський Літопис (1670-х років), Вплив української барокової літератури на східних і південних слов'ян, зокрема, на московську літературу другої половини XVII ст. – початку XVIII ст. Розквіт українського (козацького) бароко у другій половині XVII ст. Барокова архітектура Придніпровської України, зокрема Києва та Києво-Печерської Лаври кінця XVII ст. Церковне будівництво за часів Мазепи, його стилістичні особливості. Розвиток іконопису. Київська книжкова графіка. Розвиток барокового граверства, його вплив у Центральній та Східній Європі. Своєрідність українського бароко в загальноєвропейському контексті.

Українська культура XIX – початку XX століть. Ідейно-політичні наслідки Французької революції кінця XVIII ст. Українська патріотична публіцистика та історіографія епохи Просвітництва. „Плач Малої Росії”, „Разговор Великороссии с Малороссией”, „Історія русів”. Ідеї українського автонізму та республіканства. Г. Полетика. Публіцистичні виступи В. Полетики. Становлення української історіографії: перші синтезовані видання та рукописи історії України. Історична свідомість українського дворянства на рубежі XVIII та XIX ст. Формування Історіософського міфу – концепції „Малоросійської держави”.

Класицизм в літературі та мистецтві України. Ідея „народності” як чинник українського національного Відродження, фольклорні та етнографічні дослідження. М. Цертелєв, М. Максимович, М. Маркевич, І. Срезневський, О. Бодяньський, В. Залеський, М. Костомаров. „Русалка Дністрова” – перший літературно-фольклорний альманах у Галичині. „Руська трійця”.

Романтизм в українській літературі. Український живопис на початку XIX ст. Романтична рецепція „Філософії серця” П. Юркевича. Ідеологія Кирило-Мефодіївського товариства. Значення літературної та образотворчої творчості Тараса Шевченка для української історії і культури.

Громадівський рух за розвиток української освіти. Діяльність громад. Журнал „Основа”. Українські книгарні і видавництва. Цензурні репресії та їх наслідки (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.), „Временные правила о печати” 1905 р..

Особливості формування системи вищої освіти в Україні. Харківський Київський, Львівський університети. Південно-західний відділ Географічного товариства у Києві. Центр розвитку української науки, культури, народознавства.

Природничі науки в Україні. М. Бекетов, Є. Ковалевський, І. Мечніков, М. Гамалія. Утворення наукових шкіл. Наукова творчість В. Вернадського. Вплив наукових досягнень на піднесення промисловості, сільського господарства, спосіб життя і характер мислення.

Започаткування професійного театру. Побутові провінційні театри України. М. Старицький, М. Кропивницький, М. Заньковецька. Українське малярство другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Меценати України: Ханенки, Терещенки, Харитоненки.

Українська культура ХХ століття. Культурна політика Центральної Ради – важлива і невід’ємна частина державотворчої діяльності. Загальний освітній рівень українського народу. Розширення мережі україномовних початкових шкіл, гімназій, різних училищ і вищих навчальних закладів. Налагодження україномовної видавничої справи. Створення бібліотек. Розвиток національного театру, музики, образотворчого мистецтва.

Культура політики часів Гетьманату. Продовження формування україномовних навчальних закладів. Створення Технічної комісії та українських університетів. Українська академія наук.

Феномен радянської культури. Культурна політика більшовиків, її суперечливий характер. Політика радянської влади щодо інтелігенції. Національне й інтернаціональне, класові і загальнолюдські цінності в ідеологічних доктринах, політиці і практиці більшовизму. Культурні перетворення в СРСР в 20-ті роки: суть, тенденції, наслідки. НЕП і культура. Російський авангард у мистецтві 20-х рр. Сталінська „культурна революція” кінця 20-х – початку 30-х рр. Мистецтво соціалістичного реалізму. Курс на одержавлення культури, встановлення над нею тотального ідеологічного і політичного контролю. Досягнення і втрати радянської культури в міжвоєнний період.

Культурні процеси в Україні 20-30-х років. Українське національно-культурне відродження 20-х років; історична обумовленість, чинники. Державницька спрямованість культуротворчої діяльності української інтелігенції. Українізація і її значення для культурного процесу, для національно-культурного відродження України. Теорія „боротьби двох культур”.

Посилення ідеологічного наступу проти української культури наприкінці 20-х в 30-ті роки, „Розстріляне відродження”. Припинення українізації та розгром української інтелігенції. Церковне життя в Україні. Проблеми міжконфесійних відносин» Примусове вилучення релігії із сфери культурного, духовного життя. Руйнування культових споруд. Репресії проти віруючих і священнослужителів. Церква на західноукраїнських землях.

Українська культура і наука в умовах другої світової війни. Основні тенденції в розвитку культури. Евакуація закладів освіти, науки і культури у східні райони СРСР, їх діяльність в радянському тилу. Українська інтелігенція на фронті і в тилу. Вагомий вклад науковців Академії наук України у зміцнення боєздатності Червоної Армії і розгром ворога. Б. Патон, О. Богомолець, М. Стражеско, В. Філатов, М. Петровський, К. Гуслистий, В. Дядиченко та ін.

Культурна політика сталінського режиму на західноукраїнських землях. Реорганізація системи народної освіти на Західній Україні та Північній

Буковині, її українізація. Скасування платності навчання. Розширення та зміцнення мережі шкіл та культурно-освітніх закладів, певні успіхи в ліквідації неписьменності і малописьменності наприкінці 30-х – на початку 40-х років ряду вузів і технікумів, наукової мережі Української Академії наук на західноукраїнських землях. Утвердження ідеї возз'єднання західноукраїнських земель у складі єдиної України у творах С. Тудора, Я. Галана, П. Козланюка, О. Гаврилюка та ін.

Культурна політика сталінського керівництва СРСР у повоєнний період. Продовження репресій і посилення тотального контролю за духовним життям. Партійна підтримка російського націонал-шовінізму і курс на провінціалізацію української культури як шлях до її затухання. Протиукраїнські акції Москви щодо української культури.

Участь України у діяльності ООН, ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій – шанс до її включення у світовий культурний процес. Обмежений характер культурних стосунків українського народу з народами зарубіжних країн. Відбудова і розвиток матеріальної бази освіти, науки і культури.

Розвиток культури українського народу після смерті Сталіна. Процеси десталінізації та лібералізації в українській культурі. Хрущовська „відлига” і зрушення в галузі освіти, культури, науки, літератури і мистецтва. Поява і місце „шестидесятників” у збереженні та розвитку української культури та духовності.

Політична та ідеологічна реакція середини 60-х років. Репресії проти інакодумців. Проблеми розвитку національної школи в 60-80-ті роки. Наростання кризових явищ в освіті, науці та культурі.

Світові наукові досягнення і суперечливі процеси в розвитку науки в Україні 60-80-х роках. Зростання мережі науково-дослідних установ. Здобутки технічних, природничих і медичних наук. Є. Патон, О. Антонов, В. Глушков.

Наростання дисидентського руху в Україні. Розвиток літератури і мистецтва. Творчість М. Рильського, А. Малишка, В. Сосюри, О. Гончара. Оновлення літератури з приходом до неї нового творчого покоління. Письменники Л. Костенко, І. Драч, Д. Павличко; літературні критики І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк; публіцисти В. Мороз, В. Чорновіл; живописці П. Заливаха, А. Горська та ін. Непідцензурна українська поезія В. Симоненка, В. Стуса. Видання й наукове опрацювання спадщини В. Блакитного, В. Винниченка, М. Куліша, М. Хвильового.

Сучасна українська культура та її входження у світовий простір. Культурний і науковий розвиток незалежної України. Основні напрямки української та зарубіжної культури в 90-х роках. Роль національної культури в утвердженні і розвитку незалежності держави. Виклики часу і державна стратегія в галузі культури, освіти, науки. Масова культура та її специфіка в різних типах сучасних суспільств. Елітарна культура. Наука, освіта, література, мистецтво, релігія в сучасному світі.

Міжнародне культурне співробітництво України. Зв'язки з українською діаспорою та посилення культурних впливів з її боку. Співпраця з міжнародними організаціями, асоціаціями і товариствами в пошуку перспектив вирішення актуальних проблем розвитку культури та світової цивілізації XXI століття.

Література для самостійного опрацювання

1. Абрамович С. Д., М. Ю. Чікарькова Світова та українська культура: навч. посібник. Львів: Світ, 2004. 344 с.
2. Бокань В. А. Історія культури України: навч. посібник В. А. Бокань, Л. П. Польовий. К.: МАУП, 1998. 232 с.
3. Гаврюшенко О. А. Історія культури: навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко / О. А. Гаврюшенко, В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. К.: Кондор, 2004. 763 с.
4. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України. К.: Наукова думка, 2001. 1135 с.
5. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 2. Українська культура другої половини XIII – першої половини XVII століть. К.: Наукова думка, 2003. 847 с.
6. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII –XVIII століть. К.: Наукова думка, 2001. 1246 с.
7. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 4. Книга 1. Українська культура першої половини XIX століття. К.: Наук. думка, 2008. 1007 с.
8. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 4. Книга 2. Українська культура другої половини XIX століття. К.: Наукова думка, 2005. 1296 с.
9. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича. К.: Либідь, 1994. 656 с.
10. Історія української культури: Зб. матеріалів і документів / Упоряд. Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; За ред С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. 607 с.
11. Історія української та зарубіжної культури: Навчальний посібник / За редакцією С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 1999. 325 с.
12. Культура українського народу: навч. посібник / В. М. Русанівський, Г. Д. Вервес, М. В. Гончаренко та ін. К.: Либідь, 1994. 272 с.
13. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-е, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися і проф. В. І. Мельника. Л.: Світ, 2005. – 568 с.
14. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Євген Маланюк. – К.: Обереги, 1993. 80 с.
15. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К.: Абрис, 1991. 227 с.
16. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: Арттек, 1998. 728 с.
17. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. К.: Фенікс, 1993. 428 с.
18. Українська культура: історія і сучасність: навч. посібник / За ред. Черепанової С. О. Л.: Світ, 1994. 456 с.
19. Українська та зарубіжна культура. навч. посібник / За ред М. Заковича. К.: Знання, 2001. 326 с.
20. Шейко В. М. Тишевська Л. Г. Історія української культури: Навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. К.: Кондор, 2006. 264 с.

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ

Вступ до курсу «Історія зарубіжної культури».

Філософсько-теоретичні основи трактування поняття «культура» в культурологічній думці. Зміст поняття в період античності, середньовіччя, відродження нового часу. «Культура» з точки зору європейських просвітителів. Філософський, соціологічний, культурно-антропологічний підходи до визначення змісту поняття «культура». Сучасні погляди на теоретичні основи і трактування поняття «культура». Світова та національні культури. Два підходи до змісту і структури світової культури (оптимістичний і песимістичний погляди на майбутнє людства). Культура і сучасна цивілізація. Основні тенденції розвитку сучасної культури.

Динаміка культурних процесів. Самобутність і суверенітет культури. Інтеграція, акумуляція асиміляція. Етнічна і національна культури: спільне і відмінне. Етноцентризм. Архаїзація культури. Часовий та просторовий підходи до вивчення історії світової культури.

Регіональна типологія світової культури. Європейський та Американський регіони.

Особливості просторового підходу до вивчення світового культурного процесу. Зміст поняття історико-культурний регіон. Основні риси і принципи просторового структурування всесвітньої культури. Елементи хронологічного підходу у вивченні культур окремих регіонів. Основні культурні регіони світу: географічні межі, етнічний склад, спільне у суспільному та культурному житті.

Європейський культурний регіон. Спільне у історичній долі європейських народів. Роль античності у розвитку європейської культури. Формування історико-культурного обличчя Європи у період середньовіччя. Християнська церква у історії європейської культури. Етнічні, політичні та релігійні відмінності у формуванні культурної специфіки окремих субрегіонів Європи. Характер культурних змін в періоди Ренесансу і Реформації. Роль нового і новітнього часу у розвитку культури країн Європи. Гуманізм і гуманістична спрямованість у розвитку європейської культури. Україна в контексті культурно-історичної долі Європи.

Культура Північноамериканського регіону. Роль корінних американців у формуванні культури США Канади. Органічні зв'язки американської культури нового і новітнього часу з європейським регіоном. Спільні тенденції розвитку літератури і мистецтва. Вплив сучасної американської культури на Європу та інші регіони світу. Етнокультурні процеси в США і Канаді.

Латиноамериканський історико-культурний регіон. Культурологічна та історична типологія регіону. Вплив різнорідних расово-етнічних елементів на формування культурної специфіки Латинської Америки. Європеїзація регіону, роль європейського елементу в сучасних латиноамериканських культурах. Культурний вплив корінного населення. Специфіка окремих субрегіонів Латинської Америки. Євроамерика, Індоамерика, Афроамерика. Специфічні риси образотворчого мистецтва, літератури, музики.

Регіональна типологія світової культури. Азійський та Африканський регіони.

Арабо-мусульманський культурний регіон. Передумови формування історико-культурної спільноти. Релігійний фактор. Географічні та етнічні межі регіону. Особливості розвитку мистецтва і літератури. Взаємовплив мусульманських культур з культурами сусідніх регіонів.

Далекосхідний культурний регіон. Роль релігій у досягненні культурної єдності регіону. Буддизм. Філософські та етико-естетичні принципи далекосхідних культур. Дзенська традиція у літературі і мистецтві. Конфуціанські естетичні принципи. Взаємовплив далекосхідних європейських культур у XIX-XX ст.. Тенденції розвитку культури країн Далекого Сходу в сучасний період.

Індійський культурний регіон. Географічні межі, етно-релігійна характеристика. Особливості складання давньоіндійської культури. Філософські та релігійні принципи. Досягнення давньої та сучасної індійської культури. Вплив інших регіонів (далекосхідний, арабо-мусульманський, європейський). Напрямки розвитку культури народів Індії у XX – початку XXI ст. Естетичні принципи сучасної індійської культури.

Африканський культурний регіон. Особливості формування культурного обличчя Чорної Африки. Давні цивілізації на Африканському континенті. Наслідки колоніального періоду для розвитку культури. Європеїзація. Концепція духовної деколонізації. Етнорелігійна та культурна строкатість регіону. Субрегіони Африки. Специфіка естетичних поглядів африканських народів. Розвиток образотворчого мистецтва і музики. Культура народів островів Атлантичного та індійського океанів. Тенденції сучасного розвитку африканських культур.

Антична культура.

Передумови розвитку культури у народів античного світу. Егейські цивілізації III – II тис. до н.е. Культура Греції V – VI ст. до н.е. Образотворче мистецтво, архітектура. Філософія (Сократ, Платон, Аристотель, Геракліт та ін.). Давньогрецький театр. Література (Троянський цикл, поезія).

Елліністична культура у III – I ст. до н.е. Розвиток науки. Олександрійська бібліотека. Послання в культурі західних східних елементів. Нове піднесення архітектури і образотворчого мистецтва (Лісіпп, Полідор). Римська культура. Особливості розвитку у царський та республіканський період. Вплив етрусків і греків. Архітектура і мистецтво. Література.

Період імперії. Розвиток архітектури і містобудування. «Золотий вік» римської поезії (Вергілій, Горацій, Овідій). Драматургія (Сенека). Історична література, сатиричний роман (Апулей, Петровій). Розвиток образотворчого мистецтва. Риси повсякденного життя.

Візантійська культура.

Передумови розвитку візантійської культури. Роль античної спадщини і православної церкви. Ранньовізантійська культура. Релігійні мислителі Василій Великий. Іоан Златоуст). Історична література (Прокопій Кесарійський). Розвиток архітектури і образотворчого мистецтва. Візантійський іконопис. Розквіт візантійської культури (XI – XII ст.) Література (Михаїл Пселл, Феодор Продром). Посилення впливу церкви на культурне життя.

Пізньювізантійська культура. Суспільно-політичний занепад. Ісихазм. Візантійський перед гуманізм. Георгій Геміст Плифон. Мистецтво пізньої Візантії. Вплив пізньювізантійської культури на італійське Відродження.

Культура середньовічної Європи.

Соціокультурна ситуація в середньовічній Західній Європі. Культура раннього середньовіччя. Вплив католицької церкви. Боецій. Визрівання і оформлення двох тенденцій у ставленні до знання культури. Схоластика. Середньовічні школи і університети. Фома Аквінський і його «Сума теології». Наука. Алхімія як феномен середньовічної культури. Роджер Бекон і дослідне знання. Література XI-XIII ст. Героїчний епос. «Пісня про Нібелунгів». Поезія трубадурів Лицарський роман. Артурівський цикл. Архітектура мистецтво. Оформлення романського готичного стилів. Фрески і Вітражі. Середньовічна скульптура. Риси повсякденного життя.

Культура народів Центральної та Південної Америки доколоніального періоду.

Культурологічна та історична типологія американських культур. Найстародавніші цивілізації Центральних Анд. Культура Чавун. Паракас. Наска, Моніка, Тіацанако. Цивілізація інків. Тацантінсуйу. Досягнення матеріальної та духовної культури. Найстародавніші цивілізації Месоамерики. Ольмекська культура та її вплив на подальший культурний розвиток регіону. Перші осередки цивілізації Майя. Теотіцакан. Тольтеки. Сапотеки.

Стародавні цивілізації Мезоамерики. Розвиток мистецтва науки міст-держав Майя. Культура ацтеків. Високий рівень мистецтва і освіти.

Арабо-мусульманська культура.

Передумови формування культурного регіону. Виникнення ісламу. Арабські завоювання. Коран як пам'ятка культури. Вплив християнства та іудаїзму. Арабо-мусульманське мистецтво. Вплив канонів ісламу на образотворче мистецтво. Портретна мініатюра. (Бехзад, Султан Мухаммад) Особливості архітектури. Нові типи монументальних споруд (мечеть, мінарет). Альгамбра. Арабо-мусульманська література. Поезія (Абі Рабіа, Абу Нувас, Рудакі, Фірдоусі, Омар Хайям, Румі) Розвиток художньої культури в IX-XII ст. «Тисяча і одна ніч. «Книга пісень». Декоративне мистецтво. Оформлення архітектурних споруд. Каліграфія. Вплив арабо-мусульманської культури на сусідні регіони.

Культура країн Далекого Сходу.

Культурні здобутки Китаю періоду Середньовіччя. Чань Буллізм. Нові естетичні принципи (Цао Пі, Шень Юе, Чхун Жун). Література VIII – IX ст. (лі Бо, Ду фу). Мистецтво епох Тан і Сунь. Культурні досягнення епохи Мін (XIV – XVII ст.). Демократизація художньої культури. Монументальна архітектура. Звернення до класичних зразків у літературі та образотворчого мистецтва. Культура Китаю періоду пізнього феодалізму (XVII – поч. XIX ст.) Ортодоксальне конфуціанство. Жорсткий контроль маньчжурської влади над культурою. Література. Цао Сюецін. У Цзінцзи.

Культура Японії давнього та середньовічного часу. Здобутки періоду законів Рицурьо. Культура аристократії. Розвиток іконографії Та скульптури. Формування національного стилю (какемоно, ікебана). «Японізація» конфуціанства у XVII ст. (Школа кокугаку). Досягнення міської культури у

XVII – XVIII ст. Демократичне мистецтво. Книгодрукування. Розвиток літератури (школа хайку, школа Данрін). Японська новелістика. Особливості культурного розвитку Японії в другій половині XIX ст. Початок нової епохи.

Культура народів Індії.

Становлення культурних засад давньої Індії. Спільність історичної долі народів Індосанту. Релігія в культурі Індії. Наукове пізнання в Індійській культурі. Розвиток мистецтва від середньовіччя до нового часу. Мусульманський вплив на індійську культуру. Культурні процеси в Індії часів британського колоніального правління. Основні тенденції розвитку мистецтва і літератури в Індії другої половини XX ст.

Культура народів Африки.

Особливості формування культури Чорної Африки. Культура народів Західної і Центральної Африки. Мистецтво та художні ремесла народів Східної Африки. Мусульманський вплив. Особливості розвитку культури Південної Африки. Вплив колоніального періоду на культурні процеси у африканських народів. Основні тенденції сучасного розвитку африканських культур.

Культура європейського Відродження. Ренесанс в Італії.

Соціально-економічні передумови культури Відродження. Характер культури Ренесансу. Синтез відродження античності з основами середньовічної культури. Гуманізм як ідеологічна основа культури Ренесансу. Відкриття світу і людини. Платонівська академія.

Проторенесанс і ранній Ренесанс. Розвиток ренесансної літератури (Данте Алігері, Джовані Боккаччо. Франческо Петрарка). Мистецтво раннього Ренесансу (Джотто. Мазаччо. Ботічеллі). Формування теоретичних основ нового живопису. Дослідження перспективи.

Високе Відродження. Епоха титанів (Мікеланджело. Рафаель. Леонардо да Вінчі). Зворотна сторона титанізму. Філософія, наука і релігія. Ніколо Макіавеллі та його «Государ». Трагічна тенденція в літературі та мистецтві високого відродження. Пізнє Відродження. А. Палладіо. П. Веронезе. Тинторетто. Глибока криза гуманістичної культури. Маньєризм (Парміджаніно, Пантормо). Придворно-аристократичне мистецтво. Перехід до стилю бароко.

Культура Відродження в Північній Європі.

Особливості ренесансної культури у Франції, Англії. Нідерландах Німеччині. Переосмислення готичної культури. Реформація.

Нідерландське відродження. Живопис. (Ян Ван Ейк, Ісронім Босх. Пітер Брейгель Старший). Поширення ідеології реформації. Еразм Роттердамський. Наслідки реформації та релігійних війн для нідерландського відродження.

Мистецтво французького відродження (Жан Фуке, школа Фонтенбло, Жан Гужон). Розвиток архітектури. Замки Луари ХVI ст. Шамбор. Франсуа Рабе. Мішель де Монтень. Відродження в Німеччині. Ідеологія Реформації. Мартін Лютер. Література Відродження (Себастьян Брант, Ганс Сакс). Мистецтво Німеччини (Альбрехт Дюкер. Лукас Кранах Старший, Ганс Гольбейн Молодший). Англійська література Відродження. Томас Мор. Вільям Шекспір. «Трагічне Відродження».

Культура країн Західної Європи XVII ст.

Культура бароко – епоха розкошів та збентеження. Основні чинники розвитку європейської культури ХVII ст. «Наукова революція». Синтез

мистецтв. Втілення релігійних ідей возз'єднання з Богом через емоційну виразність і масштабність мистецьких творів.

Література XVI ст. Відчуття стрімкого часу. Лопе де Вега. Педро Кальдерон. Ганс Гріммельгаузен. Джон Мільтон. Початок класицизму в другій половині XVII ст. Тер Корнель, Жан Расін, Мольєр, Ларошфуко.

Стилі бароко і класицизму в образотворчому мистецтві архітектурі. Монументальний живопис. Палацові ансамблі. (Ескоріал, Версаль, Лувр). Іспанська художня школа XVII ст. (Ель Греко, Хусепе Рібера. Дієчо Веласкес. Мурільйо). Причини занепаду мистецтва в Іспанії кінця XVII ст.

Мистецтво Фландрії та Голландії. Основні чинники розквіту (Рубенс. Ван Дейк, Якоб Йорданс). Тематика голландського живопису (Франс Вальс, Рембрандт, Делфтська школа).

Барокко класицизм у Франції. Поширення раціоналізму. Звернення до канонів античності та Ренесансу. Живопис (Жорж де Латур, Нікола Пуссен.). Формування в класицизмі жорсткої системи правил і наслідування канонічних зразків.

Культура європейського Просвітництва XVIII ст.

Передумови і витоки європейського Просвітництва. Основні риси епохи Просвітництва. Католицьке Просвітництво. Політичні й філософські течії. Основні напрями мистецтва XVIII ст.: стиль рококо, сентименталізм, класицизм.

Звернення європейського мистецтва до ідеалів античності в середині XVIII ст. Пошук ідеалу перебудови суспільства. Неокласицизм. Поява художньої критики. Дені Дідро, Жан Жак Руссо.

Перегляд історичної художньої системи. Гуманістична спрямованість європейської літератури. Сентименталізм. Пошук витонченості благородства. Культура епохи Просвітництва Схід. «Вік розуму» і сучасність. Риси повсякденного життя.

Культура країн Західної Європи першої половини XIX ст.

Характер європейської культури XIX ст.. Основні напрями та чинники розвитку. Вплив суспільно-політичних процесів та розвитку капіталізму в економіці. Основні здобутки європейської науки XIX ст.. Розвиток освіти. Зростання ролі культурних зв'язків та взаємовпливів. Революційно-демократичні тенденції та рухи.

Основні культурні течії та стилі: класицизм. Романтизм, реалізм. Оформлення консервативного парадно-офіційного стилю (академізм). Розвиток архітектури. Стиль ампір. Домінування класичних традицій. Неоготика. Найзначніші споруди першої половини XIX ст.

Образотворче мистецтво. Скульптура. Класицизм Торвальдсен, Канова, Готфрід фон Шадов).

Класичний стиль у живописі (Жак Лу Давід, Домнік Енгр, Джон Констебл). Розвиток романтичної тенденції (Франсіско Гойя, Жеріко, Делакруа, Каспар Фрідріх, Уільям Тернер).

Романтична література, як одне з найяскравіших виражень культурного життя Європи. Німецька література (Новалліс, Гофман, Генріх Гейне). Англійська романтична поезія (Уільям Блейк, Вальтер Скотт, Джордж Байрон, Шеллі). Суперечності класицизму романтизму у французькій літературі

(Шатобріан. Бенджамін Констант, Альфред де Мюссе, Віктор Гюго, Беранже та ін.). Поява реалістичного напрямку в літературі. Аналітичне зображення сучасного життя (Бальзак, Стендаль, Діккенс, Флобер). Затухання романтичної традиції. Риси повсякденного життя.

Європейська культура другої половини XIX ст.

Вплив соціальних перетворень і промислової революції. Образи нового часу в мистецтві літературі. Руйнування старих художніх принципів. Вплив художньої творчості на матеріальне середовище людини побут. Впровадження технічних досягнень в сферу культури.

Архітектура. Технологічний переворот, нові матеріали і методи будівництва. Еклектизм. Реконструкція європейських столиць.

Літературний процес в країнах Європи. Критичний реалізм. Філософія позитивізму виникнення натуралізму. Творчість найвидатніших натуралістів (Еміль Золя, Гі де Мопассан, Альфонс Доле, Едмон Гонкур).

Поява символізму як продовження романтичної традиції. Естетична доктрина символістів. Поезія символізму (Шарль Бодлер, Стефан Малларме. Оскар Уайльд). Принципи символізму в драматургії (Метерлінк, Стрінберг).

Образотворче мистецтво. Реалістичний живопис Франції у 60 70-х рр. XIX ст. Творчість К. Коро, Г. Курбе, О. Дом'є, представників бартізонської школи.

Творчі принципи імпресіонізму. Е. Мане. Основні напрямки творчої діяльності (Едгар Дега, Огюст Бенуар, Клод Моне). Неоімпресіонізм. Постімпресіонізм. Творчість В. Ван Гога. Символізм у європейському живописі 70-90-х рр. XIX ст. Принципи творчості, новаторські прийоми. Творчість О. Берделі, П. Пююві де Шванна, О. Редона, Г. Моро та ін. Школа прерафаелітів в Англії. Дж. Уістлер. Риси повсякденного життя.

Європейська культура кінця XIX – початку XX ст.

Основні чинники розвитку культури. Стиль модерн. Принципова новизна архітектури. Конструктивізм. Функціоналізм. Міжнародний стиль.

Домінування символізму європейській літературі. Неоромантика (Кнут Гамсун, Роберт Стівенсон). Реалітична література (Гергард Гауптман, Джон Голсуорсі. Бернард Шоу, Анатоль Франс).

Нові принципи скульптурної творчості. О. Роден, А. Майоль, А. Бурдель.

Живопис переломної епохи. Модерністські течії в мистецтві. Фонізм. М. Вламінк, А. Матісс. Перехідні риси в мистецтві кінця XIX – початку XX ст.

Культура країни Північної Америки XVIII – початку XX ст.

Культура раннього колоніального періоду. Пуританізм. Канонічне наслідування художнього досвіду метрополії. Місце фольклору місцевих народів. Культурний розвиток пізнього колоніального періоду. Формування американської нації. Просвітництво. Бенджамін Франклін. Відмінності у тенденціях культурного розвитку північних південних колоній. і формування афро американської складової північноамериканської культури.

Здобуття державної незалежності. Декларація незалежності. Конституція 1787 р. Розвиток світської літератури (Ф. Френо. Дж. Трамбулл).

Культура пришвидшеного розвитку капіталізму. Ідея національної винятковості. позбавлення комплексу неповноцінності, провінціалізму. Література романтизму (Ф. Купер, В. Ірвінг. Е. По).

Поширення аболіціоністських настроїв (Г. Бігерстоу, Ф. Дуглас). Зростання інтересу до фольклору і міфології корінного населення. Культура епохи Громадянської війни і Реконструкції. «Американська мрія» – головний міф американської нації. «Олджеризм».

Прогресивна американська література. У. Уттмен Г. Джеймс, М. Твен.

Культура Канади. Формування та розвиток культур Франкоканадців і англоканадців. Національна характерність. Особливості духовної культури. Риси повсякденного життя.

Культура народів Латинської Америки XVII – XIX ст.

Наслідки зіткнення культур. Роль католицької церкви. Стильова єдність зодчества на всій території Латинської Америки. Барокко. Елементи місцевої архітектури і образотворчого мистецтва. культури корінного населення з європейською. Симбіоз різних культур в рамках нової культурної цілісності. Складання расово-етнічних складових майбутніх націй і культур. Роль католицької церкви.

Стильова єдність зодчества на всій території Латинської Америки. Барокко. Елементи місцевої культури і образотворчого мистецтва.

Національно-визвольна боротьба та формування національних культур Латиноамериканського регіону. Формування нових націй.

Розвиток архітектури. Відмова від колоніального стилю. Класицизм. Наслідування європейських зразків. Еклектика.

Тенденції у латиноамериканському мистецтві. Костумбризм (Ф. Ф'єрро. Р. Торрес Мендес. К. Морель). Портретний жанр (Хуан Ловер. В. Ескобар. І. Естрада). Вплив французького мистецтва. Академізм. Імпресіонізм.

Розвиток театру. Патріотичний пафос драматичних творів. Х. Б. Альберті. Роль літератури у формуванні національної самосвідомості.

Динаміка розвитку світової культури XX – початку XXI ст.

Характер сучасної культури. Маскульт і висока культура Заходу. Досягнення європейської культури у XX ст. і вияви антикультурності. Тоталітаризм і культура. Основні тенденції та особливості розвитку літератури.

Модернізм і традиціоналізм. Експресіонізм, кубізм, абстракціонізм (П. Пікассо, Сальвадор Далі, Ф. Кафка, А. Бретон, П. Еаюар, Ж. Кокто). Школа «потому свідомості» (Д. Джойс, М. Пруст. А. Жід). Гуманістичні і демократичні тенденції європейської літератури. Мистецтво XX ст. Модерністські напрямки (експресіонізм. абстракціонізм, сюрреалізм, хеппенінг, перфоменс та ін.). Реалістична традиція в образотворчому мистецтві.

Основні тенденції культурного розвитку після революції 1917 р. Пролетарська культура. Естетика реалізму авангардистське мистецтво. Складання тоталітарного режиму розвиток культури. Особливості розвитку художньої культури у 1900 – 1934 рр. Культурне піднесення початку XX ст. Творчі пошуки і досягнення.

Художнє життя СРСР у 30-70-х роках. Принципи ідеологічного диктату в культурному житті. Соціалістичний реалізм. Культурне піднесення 60-х рр. і причини його згасання. Роль «перебудови» середини 80-х рр., у культурному житті. Основні тенденції сучасного культурного розвитку Росії.

Національні культури країн Сходу та Латинської Америки в XX – на початку XXI ст. Культурно-історична свідомість сучасного Сходу. Процес

соціально-економічної та культурної модернізації. Культурне життя ісламських країн. Традиції і новації. Специфіка розвитку японської цивілізації у ХХ ст. Поєднання модернізації і традицій. Особливості розвитку китайської цивілізації. Поєднання модернізації і традицій. Культурне життя Латинської Америки. Фестивальна культура. Риси повсякденного життя.

Розвиток культури у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Тенденції розвитку культури у повоєнні десятиліття. Культурний бунт 60-х років ХХ ст. Молодіжна культура. Хіпі. Розвиток масової культури: кіноіндустрія, телебачення, музика. Інтернет, соцмережі та віртуальна реальність у площині культурних трансформацій. Інтеграційні процеси, діалог культур та проблема збереження національної ідентичності. Технічний прогрес та зміни повсякденного життя.

Література для самостійного опрацювання

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Культурологія: підручник. Київ, 2018. 351 с.
2. Багацький В. В, Кормич Л. І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ, 2018. 302 с.
3. Бокань В. Культурологія: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2004. 134с..
4. Горбач Н. Я. Культурологія: навч. посібник. Львів, 2005. 355 с.
5. Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. / Ред. І. З. Цехмістро, В. І. Штанько. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 320 с.
6. Історія світової культури: Культурні регіони : навч. посіб. / Кер. авт. кол. Л.Т. Левчук. - 3-є вид., перероб. і доп. К. : Либідь, 2000. 520 с.
7. Історія світової та української культури : підруч. для вузів / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. К. : Літера, 2002. 464 с.
8. . Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / ред. С. М. Клапчук, В. Ф. Остафійчук. 3-є вид., стереотип. К. : Знання, 1999. 326 с.
9. Історія української та зарубіжної культури : навч. посібник / За ред. Клапчука С.М., Остафійчука В.Ф. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2002. 351 с.
10. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : підручник. 3-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2010. 584 с.
11. Кормич Л. І., Багацький . В. В. Культурологія. Історія і теорія світової культури ХХ ст. : навч. посіб. - 2-е вид. Х. : Одиссей, 2003. 304 с.
12. Культурологія : навч. посібник / І. І. Тюрменко, С. Б. Буравченкова, П. А. Рудик та ін. ; за ред. І. І.Тюренка. 3-ге вид., перероб. та допов. К. : Центр учбової літератури, 2010. 370 с.
13. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посібник / І. І. Тюрменко, С. Б. Буравченкова, П. А. Рудик та ін. ; за ред. Тюрменко І.І., Горбула О.Д. К : Центр навчальної літератури, 2004. 368 с.
14. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посібник / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін. ; за ред. М.М. Заковича. 3-те вид., стер. К. : Знання, 2007. 567 с.

15. Левчук Л. Історія світової культури. К. : Центра учбової літератури, 2019. 398 с.
16. Меднікова Г. С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття : навч. посібник. К : Знання, 2002. 214 с.
17. Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури : навч. посіб. 4-е вид., випр. і доп. К. : Знання, 2000. 359 с.
18. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підручник / за ред. Горбача Н.Я. Львів : Каменяр, 1992. 166 с.
19. Українська та зарубіжна культура : навч. посібник / за ред. Заковича М.М. 3-тє вид., випр. і доп. К. : Знання, 2002. 557 с.
20. Хоменко В. Я. Українська і світова культура : підруч. К. : Україна, 2002. 333 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Критерії оцінювання знань студентів з комплексного екзамену з політології розроблені на основі “Положення про критерії оцінювання знань студентів Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка”(відповідно до вимог ECTS).

Комплексний екзамен з історії є окремим кредитним модулем і оцінюється за 100 – бальною шкалою:

**Таблиця відповідності шкал оцінок якості
засвоєння навчального матеріалу**

Національна шкала	Шкала ECTS	Критерії оцінювання
відмінно (90-100 балів)	A	теоретичний зміст дисциплін, що є складовими комплексного іспиту за фахом засвоєний студентом повністю, необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом повністю сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені програмою комплексного екзамену за фахом, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
дуже добре (82-89 балів)	B	теоретичний зміст дисциплін, що є складовими комплексного екзамену за фахом засвоєний повністю, необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені програмою комплексного екзамену за фахом, виконані, якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального, робота має дві-три незначні помилки.
добре (75-81 бал)	C	теоретичний зміст дисциплін, що є складовими комплексного екзамену за фахом засвоєний повністю, практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені програмою комплексного екзамену за фахом, виконані, якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками, робота має декілька незначних помилок або одну- дві значні помилки.
задовільно (67-74 бали)	D	теоретичний зміст дисциплін, що є складовими комплексного екзамену за фахом засвоєний не повністю, але прогалини в знаннях не носять істотного (системного) характеру, необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою комплексного екзамену за фахом навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками

<p>достатньо (60-66 балів)</p>	<p>E</p>	<p>теоретичний зміст дисциплін, що є складовими комплексного екзамену за фахом засвоєний частково, деякі практичні навички роботи з навчальним матеріалом не сформовані, частина передбачених програмою комплексного екзамену за фахом завдань не виконана, або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального, відповідь фрагментарна, непослідовна.</p>
<p>незадовільно (35-59 балів)</p>	<p>FX</p>	<p>можливість повторного складання</p>
<p>незадовільно (1-34 бали)</p>	<p>F</p>	<p>незадовільно з обов'язковим повторним курсом</p>